

Mogućnosti upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću

Ivaničić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:949356>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Paula Ivaničić

Mogućnosti upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću

ZAVRŠNI RAD

U Rijeci,

Svibanj, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Mogućnosti upotrebe čakavskog narječja u dječjem vrtiću

ZAVRŠNI RAD

Predmet: : Jezično - komunikacijski integrirani kurikulum

Mentor: Vesna Katić, prof., viši predavač

Student: Paula Ivaničić

Matični broj: 0299013545

U Rijeci,
Svibanj, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Paula Ivaničić

ZAHVALA

Ovaj rad posvećujem Sari i Mariji.

Zahvaljujem mentorici prof. Vesni Katić na razumijevanju, susretljivosti i podršci pri pisanju ovog rada.

Zahvaljujem odgajateljicama I.J., M.Š., M.F. i N.Š., kao i pedagoginji K.V., što su odvojile vremena i dale mi uvid u svoju praksu i promišljanja.

Zahvaljujem svim prijateljima i kolegicama s fakulteta koje su mi uljepšale iskustvo studiranja, a posebno Mateju.

SAŽETAK

Cilj je rada opisati načine i razmjer korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu kod odgajateljica izvornih govornica čakavskog i onih koje ne govore čakavskim narječjem. Narječja predstavljaju važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja, što zbog utjecaja globalizacije treba sačuvati. Jedan od načina je njegova primjena u odgojno-obrazovnom radu s djecom rane i predškolske dobi. Kako je to period intenzivna rasta i cjelovitog razvoja, posebna se pozornost u radu želi posvetiti izazovima primjene narječja u okviru jezično-komunikacijskog razvoja u institucionalnom okruženju. Provedenim istraživanjem zabilježena su promišljanja odgajateljica, te primjeri uporabe narječja iz njihove prakse. Iz podataka dobivenih intervjuiranjem ispitanica, zaključeno je da odgajateljice izvorne govornice čakavski koriste u aktivnostima vezanim za običaje kraja, te u interakcijama s djecom izvan aktivnosti. Odgajateljice koje ne govore čakavski ne koriste narječje u radu, a prednost daju standardnom jeziku.

Ključne riječi: čakavsko narječje, jezični, komunikacijski, govorni razvoj

SUMMARY

The goal of this paper is to describe the ways and the scale of Chakavian dialect use in native speaker preschool educators and those educators who do not speak Chakavian. Dialects represent an important segment of cultural heritage and traditions of a certain region, which should be preserved due to the influence of globalization. One way of achieving this, is its application in education of children of early and preschool age. As this is a period of intensive growth and holistic development, special attention in this paper is devoted to the challenges of using dialects within the framework of language and communication development in an institutional environment. Educators' reflections and examples of the use of dialects from their practice were recorded through the conducted research. From the data obtained by interviewing the respondents, it was concluded that the native speaker educators use Chakavian in activities related to the customs of the

region, and in interactions with children outside of activities. Educators who do not speak Chakavian do not use the dialect in their work, preferring the standard language.

Keywords: Chakavian dialect, linguistic, communication, language development

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. JEZIČNO-KOMUNIKACIJSKI I GOVORNI RAZVOJ DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	2
2.1. Pregled jezičnog, govornog i komunikacijskog razvoja djece	3
2.1.1. <i>Predverbalno razdoblje</i>	4
2.1.2. <i>Verbalno razdoblje</i>	5
2.2. Faktori jezično-govornog i komunikacijskog razvoja djece	8
2.2.1. <i>Unutarnji faktori</i>	8
2.2.2. <i>Vanjski faktori</i>	10
2.2.3. <i>Samoaktivnost djece</i>	14
3. HRVATSKI JEZIK I ČAKAVSKO NARJEČJE.....	16
3.1. Čakavsko narječje.....	16
3.2. Čakavski dijalekt Kastavštine.....	19
3.3. Čakavsko jezično stvaralaštvo kao dio kulturne baštine.....	21
4. METODOLOGIJA RADA	23
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	26
6. ZAKLJUČAK.....	41
7. LITERATURA	42
8. PRILOZI	47
8.1. Prilog 1	47
8.2. Prilog 2.....	48
8.3. Prilog 3.....	60

1. UVOD

Jezik, govor i komunikacija neizostavni su dio ljudskog iskustva, a njihov razvoj počinje u mjesecima pred rođenje. Usvajanje jezika složen je proces koji ovisi o nizu unutarnjih i vanjskih faktora, jedinstvenih za svako dijete. Od vanjskih faktora posebno su važni obiteljski dom i vrtić, jer dijete najviše vremena provodi u ta dva okruženja. Dijete može biti izloženo vrlo slojevitom jeziku, pogotovo ako je bogat dijalektima i mjesnim govorima, kao što je to slučaj u hrvatskom jeziku. U pitanje se dovodi status narječja, dijalekata i mjesnih govora nasuprot standardnog jezika. Jezične posebnosti narječja vrijedan su dio kulturne baštine, običaja i identiteta kraja koje treba njegovati. Čakavskim dijalektima prijeti zaborav kao rezultat globalizacije. Kako je autorica izvorna govornica čakavskog i buduća odgajateljica, bila je motivirana istražiti problematiku čakavštine u kontekstu vrtića. Točnije, cilj ovog rada je uvidjeti i opisati razmjer i načine korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu kod odgajateljica izvornih govornica i odgajateljica koje ne govore čakavski. Istraživanje je provedeno u Dječjem vrtiću Matulji, koji se nalazi na čakavskom govornom području, te je jedina javna ustanova za rani i predškolski odgoj u Općini Matulji.

Ovaj rad podijeljen je na teorijski i istraživački dio. U teorijskom dijelu rada prikazan je jezično-komunikacijski i govorni razvoj djece rane i predškolske dobi, podijeljen na predverbalno i verbalno razdoblje. Zatim su nabrojani i objašnjeni faktori koji utječu na jezično-komunikacijski i govorni razvoj. Naglasak je stavljen na bilingvalnost i odgojno-obrazovne ustanove kao vanjske faktore. U slijedećem poglavlju govori se o standardnom hrvatskom jeziku, čakavskom narječju i njegovim obilježjima, a posebno je izdvojen čakavski dijalekt Kastavštine. Navedeni su primjeri čakavskog jezičnog stvaralaštva s područja Kastavštine. Zatim slijedi istraživački dio rada, u kojem su definirani cilj i zadatci istraživanja, uzorak ispitanika, te metode, postupci i instrumenti istraživanja. Dobiveni podatci se analiziraju i zatim interpretiraju.

2. JEZIČNO-KOMUNIKACIJSKI I GOVORNI RAZVOJ DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Jezično-komunikacijski i govorni razvoj smatraju se aspektima dječjeg razvoja uz motorički razvoj, socio-emocionalni razvoj, spoznajni razvoj, razvoj likovnih i glazbenih sposobnosti te razvoj igre (Starčević i sur., 2004). Kroz leću holističkog pristupa, ovi aspekti promatraju se kao međusobno povezani i ovisni jedni o drugima. U ovom radu fokus je na jezično-govorno-komunikacijskom aspektu.

Za dublje razumijevanje jezično-govornog i komunikacijskog razvoja djece, neophodno je pobliže promotriti pojmove govor, jezik i komunikacija. Sva tri pojma vrlo su bliski, ali u kontekstu dječjeg razvoja zahtijevaju detaljno razlikovanje. Proučavanjem ovih pojmova bavili su se brojni lingvisti, psiholozi, filozofi i drugi stručnjaci. Iza sebe ostavljaju mnoštvo teorija, a za potrebe ovog rada izdvojiti će se najpoznatije.

Govor je djelatnost specifična za čovjeka. Vrlo je složena aktivnost, pa tako postoje brojna objašnjenja fenomena govora. Poznatu definiciju govora iznosi Rubinstein (1950) opisujući govor kao jezik u akciji. Prema istom autoru, govor počiva na subjektivnoj osnovi, jer se ostvaruje na individualnoj razini. De Saussure (2011) također ističe individualnost govora. Po ovom autoru, govor je gotovo nemoguće kategorizirati, jer aktivira i rabi brojna područja ljudske aktivnosti. Škarić (1986) definira govor kao vrstu zvučne komunikacije, svojstvenu i najadekvatniju za ljude. Govor se zatim može suziti na stvaranje i primanje smislenih fonema nekog jezika (Lieberman i Whalen, 2000). Govor je također i vještina (Bakota, 2010), što znači da se uči i uvježbava, usprkos urođenoj govornoj predispoziciji čovjeka.

Ipak, govor je „jasno intuitivno određen. Svatko naime pouzdano razlikuje govor od negovora“ (Škarić, 1986:4). Govor dolazi prije jezika, ali se jezikom oblikuje i ostvaruje.

Jezik se prema modernim lingvistima definira kao sustav odnosa između simbola koji imaju značenje. Opisuje se kao socijalna formacija i institucija, sustav znakova koji služi komunikaciji (De Saussure, 2011). Pristupačnija definicija tumači jezik kao sredstvo izražavanja, omeđeno gramatičkim pravilima (Rubinstein, 1950). Chomsky (1991) dalje navodi da učenjem jezika, osoba razvija sustav znanja, jedan od mnogih koji olakšavaju sudjelovanje u društvu. Jeziku prethodi komunikacija – bez potrebe za komuniciranjem,

nema ni potrebe za stvaranjem jezika. Ipak, jezik nadilazi čistu potrebu za komuniciranjem i služi izražavanju i uspostavljanju odnosa (Chomsky, 1991).

Komunikacija jest uzajamni odnos između najmanje dvoje ljudi, koji podrazumijeva odašiljanje i primanje poruke (Bratanić, 1990). Autorica komunikaciju opisuje kao proces kojim se stvara i razmjenjuje značenje između ljudi. Za uspješan proces komuniciranja potrebni su poruka, pošiljatelj, primatelj i povratna poruka. Komunikacija jest feedback loop ili povratna sprega (Škarić, 1986), što znači da primanjem i dekodiranjem poruke primatelj postaje pošiljatelj obratno. Šegota (prema Sorta-Bilajac i Sorta, 2013) komunikaciju naziva sredstvom razmjene informacija i utjecaja. Komunikacija nije ograničena na govor i jezik, to jest može se odvijati i bez uporabe govornih i jezičnih vještina.

Chomsky (1991) dijeli komunikaciju na jezičnu i komunikacijsku sposobnost. Jezična sposobnost ukazuje na biološku predispoziciju ljudskog mozga da „upije“ sve specifičnosti materinskog jezika. Ovu sposobnost posjeduje samo ljudska vrsta. Komunikacijska sposobnost se odnosi na moć efikasnog i socijalno prihvatljivog komuniciranja (Bakota, 2010). Učenjem i vježbanjem dviju opisanih sposobnosti dijete gradi ljudsku komunikaciju.

Primjetna je uska povezanost jezika, govora i komunikacije, ali i potreba za razlikovanjem tih koncepta. Prikazane specifičnosti mogu se primijetiti i kod jezično-govornog i komunikacijskog razvoja djece. U slijedećem dijelu rada govorit će se o slijedu manifestiranja i usvajanja navedenih fenomena u ranoj i predškolskoj dobi.

2.1. Pregled jezičnog, govornog i komunikacijskog razvoja djece

Govorni razvoj djeteta može se podijeliti na dva široka razdoblja: predverbalno i verbalno (Posokhova, 1999). Također se može promatrati kroz individualne jezične komponente: fonološku, semantičku, gramatičku i pragmatičku. U oba razdoblja i u svim komponentama mogu se opaziti miljokazi jezično-govornog i komunikacijskog razvoja. U nastavku teksta opisać će se predverbalno i verbalno razdoblje, te miljokazi koji se mogu očekivati od djeteta u određenoj dobi.

2.1.1. *Predverbalno razdoblje*

Predverbalno razdoblje traje od rođenja do pojave prve smislene riječi. U ovom razdoblju postavljaju se temelji govora i prvog jezika koje će dijete usvojiti. Sijede važne prekretnice vidljive u prvoj godini života djeteta.

Gervain (2018) navodi da jezični razvoj započinje *in utero*, jer novorođenčad pokazuje poznavanje prozodije materinskog jezika. Time implicira da prenatalno učenje jezika ne staje na prepoznavanju majčina glasa i preferiranju materinskog jezika. Dijete je već rođenjem spremno na komuniciranje i usvajanje jezika.

Dijete u prvim mjesecima komunicira plačem i krikom. Time odraslima prenosi poruke o svojim fiziološkim potrebama i primljenim podražajima (Apel i Masterson, 2004). U ovom najranijem periodu, uspostavljanje emocionalne komunikacije s odraslima iznimno je važno za daljnji razvoj djeteta (Starc i sur., 2014). Drugim riječima, važno je da roditelj pruža djetetu osjećaj sigurnosti odgovaranjem na njegov poziv.

Sljedeća faza naziva se faza gukanja. Dijete staro tek dva mjeseca uspješnije artikulira zvukove, slične samoglasnicima. Uglavnom se javlja glasovima poput „u“ i „o“. Starc i suradnici (2004) opisuju važnost recipročnosti u ranim „razgovorima“ s djetetom. Roditelji slušaju djetetove glasove, pridajući djetetu punu pažnju, pa odgovaraju sličnim zvukovima. Simuliranjem razgovora na ovaj način, moguće je utjecati na djetetov komunikacijski razvoj. Iako dijete nije spremno na govor i govornu komunikaciju, osjetljivo je na obilježja jezika i govorne komunikacije svoje okoline.

Oko šestog mjeseca dojenčad počinje slogovati. Slogovanje je spajanje suglasnika i samoglasnika u duge nizove (Berk, 2008). Česti suglasnici koji sačinjavaju prve slogove su m, t, d i b. Kroz sve kulture i jezike, slogovanje je slično i pojavljuje se u istom periodu. Time se potvrđuje da je maturacija važan faktor u ovom koraku govornog i glasovnog razvoja (Berk, 2008). U ovom periodu je ponovno važna interakcija s roditeljima. Učestalost i raznovrsnost slogovanja povezana je sa slušanjem ljudskog glasa i govora. Razna istraživanja koja je prikazala Berk (2015) također nalažu kako postoji osjetljivi period u kojemu izloženost govoru stvara uvjete za uredno usvajanje govornih i jezičnih struktura, a započinje upravo u fazi slogovanja.

Kroz interakcije s okolinom djeca počinju raspoznavati i usvajati glasove specifične za njihov materinji jezik. Jusczyk (2003) govori o diskriminaciji glasova materinskog i stranog jezika. Osjetljivost za prozodiju prisutna je od rođenja, a oko šestog mjeseca dijete počinje razlikovati karakteristične glasove i govorne cjeline jezika. Novorođenčad ima potencijal razviti svaki glas koji govorni organi mogu proizvesti. Putem ovog procesa zadržavaju se oni glasovi koje djeca redovito čuju.

Do osmog mjeseca, dojenčad ne komunicira svrhovito, već glasanjem reagira na stanje svoga tijela i okoline (Apel i Masterson, 2004). Oko devetog mjeseca počinje komentirati okolinu i izražavati se – počinje istinski primati i slati poruke. Dijete spaja različite slogove, koji mogu nalikovati na riječi (Starc i sur., 2004). Verbalizacije sve više nalikuju govoru okoline. Idući korak u jezično-govornom razvoju signalizira prelazak u verbalno razdoblje, o čemu će se govoriti u slijedećem poglavlju.

2.1.2. Verbalno razdoblje

Nakon godinu dana pripreme, dijete je spremno izgovoriti prvu riječ. Time ulazi u verbalno razdoblje. Pred djetetom su zadaci širenja vokabulara, formiranja rečenice, učenja gramatičkih pravila, poboljšanja izgovora i razvijanja svijesti o jeziku.

Prve riječi pojavljuju se između 12. i 18. mjeseca. Karakteristično je da su prve riječi imenice od dva sloga. Odnose se na djetetu poznate koncepte, a najčešće najprije imenuju roditelje. Izbor riječi ovisi o okolini, glasovima koje dijete može izgovoriti, praktičnoj koristi te stilu učenja djeteta (Apel i Masterson, 2004). Dijete će usvojiti riječi koje se često koriste u njegovoj okolini, one koje će mu poslužiti u zadovoljavanju potreba i konačno, one koje uopće može izgovoriti. Tokom prve godine, dijete komunicira u rečenicama od jedne riječi, što se naziva holofrazom (Fromkin, 1983; prema Hutaauruk, 2015).

Na početku verbalnog razdoblja, repertoar riječi je siromašan, pa djeca rade dvije greške. Moguće je da riječ koriste preusko. Na primjer riječ „pas“ odnosi se samo na njihovog kućnog ljubimca. U drugom slučaju, ukoliko ne znaju riječ koja opisuje predmet ili radnju, nju će zamijeniti riječju koju već znaju. Na primjer, ime kućnog ljubimca „Bubi“ koristi se za imenovanje svih pasa. Takvo korištenje poznatih riječi naziva se prekomjerno

proširivanje (Starc i sur., 2004; Berk, 2008). Usvajanjem većeg broja riječi dijete ulazi u slijedeću fazu jezičnog razvoja.

U periodu između 18. i 24. mjeseca dijete počinje govoriti u rečenicama koje se sastoje od dvije riječi. Semantički razvoj se znatno ubrzava, ali dijete mnogo više razumije nego što može producirati (Apel i Masterson, 2004; Starc i sur., 2004). Kako je repertoar riječi još malen i poznavanje semantičkih pravila pasivno, komunikacija ovisi o kontekstu i neverbalnim znakovima.

Do sredine treće godine dijete može pravilno izgovoriti polovinu glasova hrvatskog jezika. Izostaju neki zubnici (c, z, s), prednepčanici i nepčanici (č, ć, dž, đ, š, ž, lj) i desnici (l, r). Slijedi Tablica 1. s detaljnijim prikazom pojave pravilnih glasova.

Tablica 1. Pojavnost ispravno izgovorenih glasova prema dobi u godinama

1-2	2-3	3,5-4,5	4,5-5
A, O, E, P, B	I, U F, V, T, D, N, NJ, M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž, L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

Posokhova, I. (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje: 24.

Na području sintaktičkog razvoja također su vidljive promjene. Dok proširuje rečenicu, dijete prolazi kroz telegrafsku fazu. Rečenica koju sastavlja sadrži samo osnovne informacije, poput telegrafskih poruka (Hutauruk, 2015). Nakon navršenih 30 mjeseci dijete stvara rečenice s tri i više riječi. Vokabular se dnevno povećava. Upoznaje i koristi sve više gramatičkih pravila, što je jednako zahtjevno kao učenje novih riječi (Apel i Masterson, 2004). Koristi gotovo sve vrste riječi; komparira i deklinira. Moguće su pogreške, pogotovo kod nepravilnih oblika i gramatičkih iznimaka.

Uspješnost usvajanja semantičkih i gramatičkih struktura individualna je i moguće je primijetiti velike razlike među vršnjacima. U Tablici 2. koja slijedi, naveden je raspon riječi uobičajen za određenu dob djeteta.

Tablica 2. Skala rasta dječjeg rječnika (prema Bulleru)

Dob	Najmanji broj riječi	Najveći broj riječi
12-14 mjeseci	3	58
15-17 mjeseci	4	232
18-20 mjeseci	44	383
21-23 mjeseci	67	707
27-30 mjeseci	171	1509
3-4 godina	598	2346

Posokhova, I. (1999). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece. Zagreb: Ostvarenje: 26.

U trećoj godini dijete više ne brblja, već koristi govor u svrhu komunikacije (Starc i sur., 2004). Dijete može održati razgovor, odgovarati na pitanja i prepričavati. Također koristi samogovor, govor u svrhu regulacije i planiranja (Starc i sur., 2004).

U četvrtoj godini naziru se počeci metalingvističke svijesti. Dolazi do promišljanja o jeziku (Berk, 2015). Dijete sve više primjećuje greške u poretku riječi i gramatici. Rječnik se naglo širi. Razvija se svijest o povezanosti glasova i slova, te znatiželja o pisanom jeziku. Isto tako, dijete dobro raspoznaje glasove u riječima (Starc i sur., 2004; Apel i Masterson, 2004).

U govornoj komunikaciji djeca počinju koristiti strategije za održavanje (Starc i sur., 2004). Pokazuju razumijevanje namjene u govoru, mogu promijeniti temu i pratiti neka socijalna pravila razgovora. Razgovori s djecom postaju tečniji.

Do sredine pete godine dijete bi trebalo pravilno izgovarati sve glasove. Prevladava situacijski govor, te izražavanje potreba. Dijete počinje govoriti o prošlim i budućim događajima, radnjama i željama (Starc i sur., 2004).

Pri kraju predškolskog perioda dijete je usvojilo sva gramatička pravila, uspješno je u glasovnoj analizi i sintezi, razumije abecedno načelo, igra se jezikom, te koristi strategije

komunikacije. Moguće su povremene gramatičke greške. Glasovni izričaj i komunikacija gotovo su jednaki onima odraslih.

Govorni, jezični i komunikacijski razvoj nastavlja se kroz srednje djetinjstvo, do 11. godine. Može se reći da je učenje i usavršavanje govornih vještina cjeloživotni proces. Miljokazi koji su prikazani u ovom poglavlju ne pojavljuju se nasumično. Prate specifičan slijed i ovise o mnogim činiteljima. U nastavku teksta opisat će se faktori koji utječu na jezično-govorni i komunikacijski razvoj djece.

2.2. Faktori jezično-govornog i komunikacijskog razvoja djece

Na razvoj jezika, govora i komunikacije kod djece utječe nemali broj faktora. Dije se u tri grupe: vanjski i unutarnji faktori, te samoaktivnost djece. Drugim riječima, kvalitetu i tijek govornog razvoja diktiraju urođene predispozicije i okolinski utjecaj kao i aktivno sudjelovanje djeteta. Vodeći se temom rada bit će naglašeni vanjski faktori, a među njima posebno utjecaj odgojno-obrazovnih ustanova.

2.2.1. Unutarnji faktori

Unutarnji faktori odnose se na biološki određene karakteristike djeteta. Pod unutarnje faktore spadaju struktura mozga i živčanog sustava, razvijenost i zdravlje organa za govor, sluha i vida, preferencija ruke, razvoj motorike i spol. Detaljnije su opisani u nastavku teksta.

Kao što je prije navedeno, čovjek posjeduje prirodenu sposobnost usvajanja jezika. Dijete favorizira govor i ljudski glas u usporedbi s drugim zvukovima. Potvrđeno je da novorođenčad reagira na priče koje su slušali u mjesecima pred rođenje (DeCasper i Specne 1986, prema Saxton, 2017). Dok slušaju materinji i stani jezik, vidljiva je razlika u moždanoj aktivnosti djece stare tri dana (May, Byers-Heinlein, Gervain, Werker, 2011). Ljudski organizam spreman je na učenje jezika najranijih dana. Sazrijevanjem dolazi do fizičkih promjena koje su preduvjet sljedećim koracima u govornom, jezičnom i komunikacijskom razvoju.

Posebno su važne promjene koje se događaju u strukturi mozga i živčanog sustava. Mozak se u prvim godinama života strelovito povećava (Berk, 2015). Taj proces podrazumijeva povećanje broja sinaptičkih veza, te veću efikasnost prenošenja informacija. Uspješnije procesiranje vanjskih podražaja potpora je usvajanju govora i jezika (Posokhova, 1999). Osim razvoja živčanog sustava, važna je spremnost cjelokupnog organizma na određene govorne, glasovne i jezične aktivnosti. Proces kojim se postiže takva spremanost naziva se maturacijom (Stančić i Ljubešić, 1994). Maturacija osigurava dostizanje razvojno prikladnih miljokaza, no i drugi čimbenici imaju značajan utjecaj.

Zdravlje i uredan razvoj organa za govor neophodni su za pravilan izgovor glasova. Vuletić (1987) nabraja organe čije je zdravlje važno za govorno-jezični razvoj. Prema autorici to su usne, jezik, nepce, zubi i vilica. Česte bolesti organa za disanje (nos, ždrijelo, grkljan, dušnik, pluća) također mogu negativno utjecati na govor.

Osim zdravlja govornih organa, važno je zdravlje sluha i vida. Govor i jezik uče se slušanjem, a potkrepljeni su vizualnim informacijama (Wilson i sur., 2008). Sluh i vid neizostavni su faktori u uspješnom usvajanju jezika.

Preferencija ruke i razvoj motorike isto tako se dovode u vezu s jezično-govornim razvojem. Gonzalez, Alvarez i Nelson (2019) predstavljaju brojna istraživanja koja ukazuju da razvoj grube i fine motorike korelira s jezičnim razvojem. Posebno se naglašava važnost fine motorike prstiju (Herljević i Posokhova, 2002).

Spol djeteta određuje neke karakteristike kod procesiranja i produkcije jezika i govora. Istraživanja su potvrdila razliku u moždanoj aktivnosti vezanu za govor kod djevojčica i dječaka. Djevojčice progovore prije i govore više od dječaka, te prije usvoje komunikacijske značajke (Adani i Capanec, 2019). Ne treba zanemariti ni razliku u odnošenju roditelja prema djevojčicama i dječacima. Roditelji, pogotovo majke, češće i duže razgovaraju s djevojčicama (Johnson i sur., 2014).

Postoji još mnogo unutarnjih faktora. Sve što je djetetu urođeno, a utječe na govorni i jezični razvoj, smatra se dijelom ove kategorije. U sljedećem segmentu teksta govorit će se o vanjskim faktorima.

2.2.2. Vanjski faktori

Vanjski faktori odnose se na sve čimbenike izvan djetetova organizma. Pod vanjske faktore spadaju obitelj, odgojno-obrazovne ustanove i djetetova socijalna okolina. Poblize su opisani u nastavku teksta.

Općenito govoreći, na svako područje dječjeg razvoja može se utjecati određenim materijalnim i socijalnim poticajima. Vanjski poticaji omogućuju nadograđivanje na urođene sposobnosti. Za područje govora, jezika i komunikacije posebno se izdvajaju govorni modeli, te prilike za slušanje i govor. Iz okoline djeteta stječe iskustvo koje oblikuje njegov govorni razvoj (Stančić i Ljubešić, 1994). U različitim kontekstima to iskustvo se manifestira na različite načine. Prvi kontekst s kojim se djeteta susreće je obitelj.

U prijašnjim odlomcima već je spomenuta važnost komunikacije roditelja i djece. Roditelji, ponajprije majka, imaju značajan utjecaj na djetetov govorni razvoj. Kroz cijelo djetinjstvo roditelji su primarni govorni modeli, te namjerno i nenamjerno, uče djeteta jeziku, svrsi i načinu komunikacije.

Roditelji se djeci koja tek usvajaju jezik često obraćaju takozvanim *govorom usmjerenim na djeteta* (Berk, 2015). To je specifična vrsta govora koja djetetu olakšava usvajanje jezika. Često se javlja spontano, radi optimizacije komunikacije između roditelja i djeteta. Neke od karakteristika govora usmjerenog na djeteta su kratke rečenice, izražena intonacija i izgovor, te stanke među govornih cjelina (Starc i sur., 2004). Slušanjem takve vrste govora djeca u predverbalnom i ranom verbalnom razdoblju bolje razabiru specifičnosti majčinskog jezika.

U verbalnom razdoblju utjecaj roditeljskog govora se proširuje. Roditeljski govor utječe na proširivanje djetetove rečenice i vokabulara. Roditelj opisuje neposrednu djetetovu okolinu, koristeći svakodnevno nove riječi (Starc i sur., 2004). Slušajući o predmetima, aktivnostima i bićima u svojoj okolini, djeteta ima priliku čuti gramatička pravila i rečenične uzorke.

Osim modeliranja gramatike i pragmatike, govor roditelja ima snažnu emocionalnu komponentu. Bliskost, utjeha, osjećaj sigurnosti i pripadanja najintenzivniji su kada su popraćeni prikladnim govorom (Starc i sur., 2004). Verbalna komunikacija neophodna je za djetetov uredan emocionalni i socijalni razvoj.

Roditelj na govor djeteta utječe i na druge načine. Važno je da se djetetu pruža adekvatna stimulacija u svim područjima razvoja. To podrazumijeva stimulaciju primjerenu dobi i mentalnom kapacitetu djeteta, te poznavanje djetetovih interesa (Posokhova,1999). Obiteljski dom, kao mjesto gdje dijete provodi većinu vremena, trebao bi biti stimulatívna sredina.

Količina i kvaliteta roditeljskih interakcija s djetetom i stimulacije ovisi o nizu složenih socio-ekonomskih indikatora. Primjerice, roditelji s višim stupnjem obrazovanja mogu djetetu ponuditi bogatiju verbalnu interakciju u usporedbi s roditeljima nižeg stupnja obrazovanja (Stančić i Ljubešić, 1994). Socijalne i ekonomske prilike diktiraju resurse koji oblikuju roditeljev govor. Iako nisu direktno zaslužne za djetetov govorni razvoj, indikator su širih okolnosti u kojima dijete odrasta i uči.

U obiteljskom okruženju postoji još niz faktora koji utječu na govorni razvoj djece. Jelaska i sur. (2005) navode: broj i redoslijed rođenja djece, odnos odraslih prema djetetu, broj jezičnih uzora, vrstu obiteljskog života i jezičnu okolinu. Obiteljski dom dragocjeno je mjesto djelovanja mnogih vanjskih faktora.

Sljedeći od vanjskih faktora je bilingvizam. Klasifikacija jezika i dijalekata složen je lingvistički problem, pa sukladno tome postoji rasprava i o definiciji bilingvizma. Hamers i Blanc (2000) predstavljaju raznolike definicije bilingvizma:

- Korištenje dva jezika na razini izvornih govornika
- Korištenje drugog jezika poštujući principe i strukture tog jezika
- Kompetentnost u jednoj od četiri jezične djelatnosti (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) drugog jezika.

Bilingvizam se definira ovisno o načinu stjecanja i stupnju fluentnosti u dva jezika. Vodeći se temom rada, riječ će biti isključivo o okolnostima u kojima dijete predškolske dobi usvaja dva jezika istovremeno. Okolnosti koje su zaslužne za dječju bilingvalnost su materinji jezik roditelja i preferirani jezik šire zajednice. Harding-Esch i Riley (2003) navode sljedeće primjere:

- Roditelji govore različiti materinji jezik, jedan od kojih je dominantan u okolini. Oba roditelja s djetetom govore koristeći svoj materinji jezik.

- Roditelji govore različiti materinji jezik, jedan od kojih je dominantan u okolini. Oba roditelja s djetetom govore koristeći nedominantni jezik. Dijete dominantni jezik usvaja iz okoline, najprije u vrtiću.
- Oba roditelja govore istim materinjim jezikom, koji nije dominantan u okolini. S djetetom govore na istom nedominantnom jeziku. Dijete dominantni jezik usvaja iz okoline.
- Roditelji govore različiti materinji jezik, od kojih ni jedan nije dominantan u okolini. Oba roditelja s djetetom govore koristeći svoj materinji jezik. Dijete dominantni jezik usvaja iz okoline.
- Oba roditelja govore istim materinjim jezikom, koji je dominantan u okolini. Jedan roditelj s djetetom govori na drugom jeziku.

Bilingvalnost se u djetinjstvu javlja pod kompleksnim jezičnim utjecajima iz okoline.

U raspravi o bilingvizmu u pitanje se dovodi i status dijalekata. Istovremeno vladanje dijalektom i standardnim jezikom rijetko se izjednačuje s uporabom dva jezika. Ipak, neki autori prepoznaju značaj dijalektalnog govora. Pavličević-Franić (2006) upotrebu dijalekta uz standardni jezik u istom materinjem jeziku naziva vertikalnim bilingvizmom. Utjecaj jezično raznolike okoline na dijete je neporeciv, bilo da se radi o dva potpuno različita jezika ili o dijalektalnoj raznovrsnosti jednog jezika. U svakom slučaju, dijalektalni govor ima intrinzičnu vrijednost. Uz dijalekt su posebno vezana pitanja baštine, nasljedstva i kulture o kojima će se govoriti u drugom dijelu rada.

Posljednji vanjski faktor o kojem će se govoriti u ovom radu su ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Dječji vrtići streme cjelovitom razvoju svakog djeteta, pa tako i na govornom, jezičnom i komunikacijskom području. Jedan od ciljeva vrtića propisan Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) jest razvoj kompetencija za cjeloživotno učenje. Uz ovaj rad posebno se vežu komunikacija na materinskom jeziku, te kulturna svijest i izražavanje.

Komunikacija na materinskom jeziku podrazumijeva gramatički ispravno i socijalno prihvatljivo komuniciranje. Dječji vrtić ima zadaću pružati djeci bogatu jezičnu okolinu,

te prilike za usmeno izražavanje i komuniciranje. Dječji vrtić prvi je od institucionalnih konteksta za dijete i prvi omogućava susret sa standardnim jezikom.

Druga kompetencija koju dječji vrtić osnažuje je kulturna svijest i izražavanje. Podrazumijeva razvijanje svijesti i dijaloga o kulturi i baštini. Povezana je s komunikacijskom kompetencijom jer su kultura i jezik međusobno povezani. Jiang (2000:332) njihov odnos opisuje kao: „*interaktivni utjecaj: oni ne mogu postojati jedno bez drugog.*“ Kultura se očituje u jeziku, a istovremeno ga oblikuje i mijenja. Pred odgojno-obrazovnim djelatnicima stoji izazov odgajanja djece u okvirima vlastite kulture i jezika, nasuprot multikulturalne prirode modernog svijeta.

Ključna osoba za izgradnju i razvoj jezične i kulturne svijesti je odgajatelj. Dijete osim u obiteljskom domu veliki dio vremena provodi i u odgojno-obrazovnim ustanovama. Odgajatelj je stoga krucijalni govorni model, no njegova se uloga razlikuje od roditeljske. Prvenstveno, Bratanić (1990) navodi kako je odnos između odgajatelja i djeteta profesionalno-društveni. Prema autorici takav odnos zasnovana je na određenoj namjeri, svrsi i hijerarhiji, objektivan je i traje dok se svrha ne ispuni. Odgajatelj ispunjava svoju profesionalnu ulogu organiziranjem, poticanjem, podržavanjem i usmjeravanjem dječjih aktivnosti.

Bazirajući se na dječjim interesima i koristeći odgojno-obrazovne metode odgajatelj upućuje dječju aktivnost. Postupci kao što su organizacija prostora i vremena, čitanje, dramatizacija, igranje uloga i postavljanje pitanja izravno i neizravno podržavaju dječji jezični, govorni i komunikacijski razvoj. Posebnost odgajateljske uloge leži u njegovom obrazovanju, stečenim znanjima i vještinama na području odgoja i obrazovanja (Mlinarević, 2000). Odgajatelj je jedina odrasla osoba u djetetovoj okolini koja konstantno razvija umijeće neposrednog odgojno-obrazovnog rada.

Direktno poučavanje jezika nastoji se izbjeći. Umjesto toga, nude se pomno osmišljeni poticaji i organiziraju se djeci smislene aktivnosti koje su povod jezičnim djelatnostima. U ranom obrazovanju fokus je na razvijanju komunikacijske sposobnosti, to jest otkrivanju načina i svrhe komunikacije na materijском jeziku (Bakota, 2010). U obzir se uzimaju i individualne jezične sposobnosti. Očekivano je da većina djece ima prosječne sposobnosti, uz poneke iznimke. Odgajatelj djeluje sukladno djetetovim sposobnostima,

pogotovo u slučaju dvojezičnosti i drugih posebnih okolnosti (Hadžiselimović, 2005). Razumijevanje i uvažavanje djetetovih mogućnosti pospješuje komunikaciju odgajatelja i djeteta. Uspješna komunikacija je potom čvrsta osnova za složenije odgojno-obrazovne postupke.

Poznavanje i pravodobno korištenje strategija komunikacije omogućuje odgajatelju kvalitetnije interakcije tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Šagud (2015) naglašava aktivno slušanje, dekodiranje djetetovih poruka i postavljanje otvorenih pitanja kao poželjne postupke odgajatelja. Šego (2009) dalje ističe kako s djetetom treba razgovarati o njegovim interesima, dopustiti pitanja i izražavanje mišljenja, te pomno slati povratnu informaciju. Dužnost je odgajatelja razvijati komunikacijske strategije koje su u skladu sa suvremenom pedagoškom mišlju.

Osim posebno oblikovanih postupaka, sam čin odgajateljeva govora od velike je važnosti. Verbalnim i neverbalnim putem odgajatelj djetetu šalje niz informacija o svojem raspoloženju, emocijama i očekivanjima. Bez čvrste socio-emocionalne veze između djeteta i odgajatelja, ne može doći ni do uspješne komunikacije (Petrović-Sočo, 1997). Stoga je ključno je da odgajatelj njeguje vlastitu govornu kulturu i kontinuirano osvježuje svoj govor.

Zaključno, vanjski faktori odnose se na složen skup utjecaja izvan djetetova organizma. Njih je moguće mijenjati i prilagođavati. Uz urođene faktore, stvaraju cjelovitu sliku o smjeru govornog, jezičnog i komunikacijskog razvoja djeteta. Posljednji od faktora je samoaktivnost djece, o čemu će biti riječ u nastavku teksta.

2.2.3. Samoaktivnost djece

U prijašnjem dijelu fokus je bio na vanjskim i unutarnjim čimbenicima razvoja govora. Treći važan činitelj je samoaktivnost djece. Samoinicirana i samoregulirana aktivnost djece od izuzetnog je značaja za sva područja razvoja. Za područje jezika, govora i komunikacije važne su igre na raznim spoznajnim i društvenim razinama.

Igra je ključni aspekt djetinjstva. Najvažnija je dječja aktivnost za razvoj i učenje. Neke od dobrobiti igre koje Klarin (2017) navodi su: jačanje i usavršavanje motorike, razvoj

logičkog promišljanja i zaključivanja, razvoj suradničkih kompetencija, zadovoljavanje emocionalnih potreba, te usvajanje društvenih normi. Igra također ima veliku ulogu u jezičnom i govornom razvoju.

Igra u svakom svom obliku potencijalan je prostor u kojem dijete slobodno eksperimentira jezikom i istražuje zakonitosti komunikacije. U predverbalnom razdoblju posebno su važne igre roditelja i djeteta s ritmičnim govorom koje omogućuju slušanje. To su primjerice brojalice i pjesmice s pokretom, govor s varijacijama u tonu i igre šuškvim predmetima (Šego, 2009). S prvim riječima pojavljuje se i funkcionalna igra slogovima i riječima, gdje dijete testira svoje govorne mogućnosti (Starc i sur., 2004).

Verbalno razdoblje obilježeno je bogatstvom igre. Igre postaju složenije i uključuju veći broj sudionika. U igri s vršnjacima dijete ima mogućnost slušati jezik i promatrati komunikacijski proces. Razgovor, pregovor i dogovor između djece u simboličkim igrama direktno je vezan za kasniji razvoj pismenosti (Goldstein, 2012). Također, funkcionalne, konstruktivne i simboličke igre u ranom verbalnom razdoblju predviđaju jezični razvoj (Lyytinen i sur., 1999; Christakis i sur., 2007).

Jezik, govor i komunikacija sastavi su dio igara, a istovremeno, igrajući se jezikom, dijete ga usvaja u sigurnim i kontroliranim uvjetima. Samoaktivnost djece, uz unutarnje i vanjske faktore, stvara potpunu sliku o smjeru djetetovog jezičnog, govornog i komunikacijskog razvoja.

U nastavku rada opisat će se obilježja čakavskog narječja s naglaskom na kastavsku čakavštinu, te važnost očuvanja naglaska kao nositelja običaja i kulture.

3. HRVATSKI JEZIK I ČAKAVSKO NARJEČJE

U ovom poglavlju govorit će se o standardnom hrvatskom jeziku i čakavskom narječju. Detaljnije će se opisati čakavski dijalekt Kastavštine. Kastavština je odabrana zbog povijesne važnosti tog područja za današnju Općinu Matulji, gdje se provodi istraživanje ovog rada. Također će se opisati neke čakavske govorne igre ovog područja.

Hrvatski jezik pripada južnoslavenskoj podskupini indoeuropskih jezika. Dijalektološki se dijeli na čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje. Navedena se narječja, uz dodatak torlačkog, po nekim autorima mogu smatrati zasebnim jezicima unutar srednjojužnoslavenskog jezika (Kapović, 2008). Rasprava o podjeli južnoslavenskih jezika je vrlo složena, stoga će referentni okvir u nastavku rada biti općeprihvaćena klasifikacija hrvatskog jezika i podjela na tri narječja. Narječja imaju mnogo interne varijacije, a u nastavku teksta govorit će se o specifičnostima čakavskog narječja.

3.1. Čakavsko narječje

Čakavsko narječje u prošlosti je služilo kao književni jezik, ali u periodu od 17. do 19. stoljeća njegova uporaba opada i zamjenjuje ga štokavski (Kapović, 2008). Danas su govorno područje i utjecaj čakavskog mnogo manji nego povijesno. Prema podacima iz 2019., izvornih govornika ima oko 80.000, što ga svrstava u srednju populaciju govornika i ugroženu skupinu (Eberhard, Simons, Fennig, 2022). Klasifikaciju, bilježenje i održavanje čakavštine otežava raznolikost dijalekata i mjesnih govora, no raznolikost je ujedno i bogatstvo ovog narječja. U nastavku teksta opisać će se osnovne značajke čakavskog narječja, kako ih tumače razni autori.

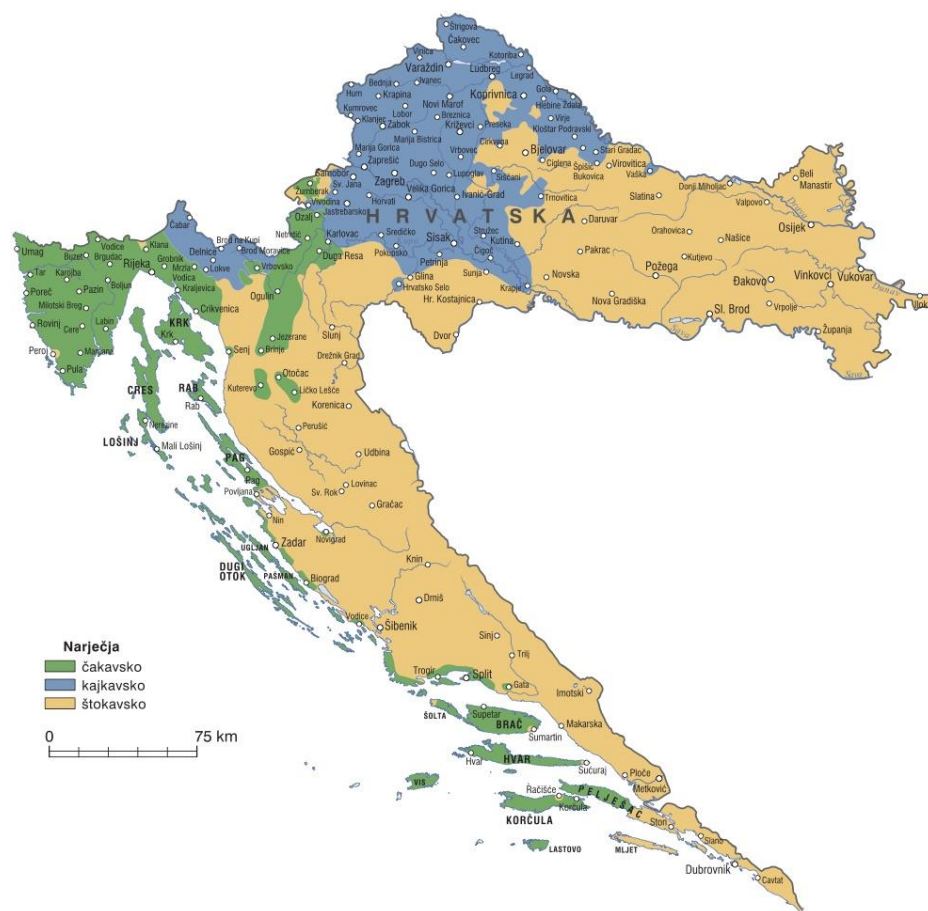
Dijalekti čakavskog narječja se znatno razlikuju jedni od drugih, no neke se osnovne značajke prepoznaju u većini dijalekata i mjesnih govora. Finka i Moguš (1981) navode sljedeće. Karakteristične su zamjenice *ča/ca* ili *zač/zac*, uz poneke iznimke, pogotovo na granici s kajkavskim i štokavskim narječjima. Specifičan je troglasni sustav (ö ô õ) i čuvanje staroslavenskog mjesta akcenta. Kroz čakavsko govorno područje može se čuti dosljedan ikavski, ekavski ili jekavski refleks jata. Za čakavsko narječje specifičan je glas *t'*, fonem sličan, ali mekši od standardnog *ć*. Glas *ę* prelazi u glas *a* češće nego u drugim narječjima (*žęti* – *žati*, *počęti* – *počati*). Pri tvorbi kondicionala specifična je uporaba

posebnih oblika pomoćnog glagola biti – *bin, biš, bimo, bite*. Glas *đ* zamjenjuje se uglavnom glasom *j* (rođen – rojen, tuđi – tuji), a glas *dž* se zamjenjuje glasom *ž* (džep – žep).

Lisac (2009) dodaje još neka obilježja koja se ne javljaju u svim čakavskim govorima, no ipak su karakteristična unutar narječja. U čakavskim se govorima čuva nenaglašena duljina, odnosno produženi vokal koji nije u zadnjem slogu. Neki govori zadržali su glasove *x* i *f*. Neki govori također imaju zvučno *h*, obično na mjestu glasa *g*. Pretežito u Istri postojan je šćakavizam, kojeg karakterizira skup *-šć* na mjestu standardnog *-št* (dvorište – dvorišće, štap – šćap). Skup *čr-* također je čest (črjen, črešnja). Adrijatizmi se javljaju u većini čakavskih govora. Langston (2015) navodi kako pod adrijatizme spadaju promjena krajnjeg *-m* u *-n* (idem – iden, s tobom – s tobun), promjena *lj* u *j* (ljudi – judi, ljubav – jubav) i kraćenje dugog slogotvornog *r* (křv – křv). U čakavskom su narječju česta pojednostavljivanja suglasničkih skupova (mačka – maška, jedanaest – jedanajs). Glas *l* čuva se na kraju riječi umjesto glasa *o* (kopao – kopal). Poneki čakavski govori ne razlikuju glasove *č, ž, š* od glasova *c, z, s*, što se naziva čakavizam (ča – ca). Česti su leksički romanizmi (tal. *finestra* – poneštra, tal. *cuscino* – kušin). Jedan od razloga tolike jezične raznolikosti unutar narječja je njegova geografska raširenost po primorju i razvedenoj obali. U nastavku teksta nabrojat će se sva čakavska govorna područja.

Čakavsko narječje se njeguje pretežito uz obalu, na jugu i zapadu zemlje i ponegdje u dijaspori. Langston (2015) i Lisac (2009) nabrajaju područja u Republici Hrvatskoj gdje se govori čakavskim narječjem. Čakavština se govori na Istarskom poluotoku s iznimkom grada Perola. Dominantno je narječje na otocima, sa sljedećim iznimkama: južni dio Paga, sjeverni dio Šolte, Sumartin na Braču, Sućuraj na Hvaru, Račišće na Korčuli, jugozapadni dio Pelješkog poluotoka, Mljet i Elafitski otoci. Govori se u Riječkom zaleđu, od granice sa Slovenijom, do Mrzle Vodice u Gorskom kotaru i Crikvenice na jugu. Uzduž obale čakavština se može čuti u Senju, Novigradu, okolici Nina i Zadra, u Biogradu, Vodicama, južno od Šibenika, od Trogira do Splita. Čakavski dijalekti mogu se pronaći Gorskom kotaru i Lici, u okolici Ogulina i Vrbovskog, te Otočca i Kutereva. Čakavsko govorno područje proteže se do Karlovca, te do Ozlja i Žumberka. Izvan Republike Hrvatske čakavština se govori u manjim mjestima u Sloveniji, Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj (Lisac, 2009). Raspodjela narječja prikazana je na Slici 1.

SLIKA 1. Narječja u Republici Hrvatskoj

<https://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>

Čakavsko se narječje dijeli na dijalekte. Glavni kriterij podjele je refleks jata. Refleks jata manifestira se u tri oblika: *i*, *e* i *je*. Sukladno tome, tri osnovna čakavska dijalekta su ikavski, ekavski i jekavski (Finka, 1971). Raspodjela čakavskih dijalekata prikazana je na Slici 2.

SLIKA 2. Čakavski dijalekti

Bičanić, A. (2018). Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga. Zagreb: Croatica: 526. (Autori karte: Vranić, S., Zubčić, S.; Kartograf: Kaniški, T.)

U nastavku teksta ukratko će se opisati specifičnosti čakavskog dijalekta na području Kastavštine.

3.2. Čakavski dijalekt Kastavštine

U ovom dijelu teksta govorit će se o čakavskom dijalektu na području Kastavštine. Pojam Kastavština označava područje od Rijeke do Učke, sa središtem oko Grada Kastva.¹ Grad Kastav bio je povijesno gospodarsko i vjersko središte za mnoga sela i mjesta današnje Općine Matulji (Matetić, 2011). Neupitna je važnost ovog područja za suvremeni

¹ <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2497/kastavscina-kastavstina>

čakavski dijalekt u Općini Matulji. Upravo zbog utjecaja Grada Kastva na mjesto provođenja istraživanja, detaljnije će se opisati dijalekt tog područja.

U Kastavštini prevladava sjevernočakavski ili ekavski dijalekt. Osnovna karakteristika ovog dijalekta je ekavski refleks jata (mleko, oreh). Lisac (2009) navodi Matulje, Rukavac i Kastav kao mjesta u kojima se govori ekavskim dijalektom. Zubčić (2017) pod govore slične kastavskom navodi Brešca, Kastav, Matulji, Rukavac i Zvoneću. Finka i Moguš (1981) također ubrajaju Veli i Mali Brgud, Kastav i Matulje u mjesta koja imaju sve karakteristike čakavskog narječja prije navedene u tekstu.

Ekavski govor Kastavštine ima neke specifičnosti koje se rijetko nalaze ili u potpunosti izostaju iz drugih ekavskih govora i dijalekata. Praslavensko *t'* zadržalo se u mnogim riječima (noć, zač). Glas *đ* zamijenjen je glasom *j* (tuji, mlaji). Redovita je pojava šćakavizma. Često se *v* mijenja u *f* (krf, kastafski). Čuva se glas *h* uz neke iznimke (muha, otet – htjeti). Redukcije su također česte – izostaju glasovi kao *g*, *t* i *d* (gre – re, hrvatski – hrvaski, jednoj – jenoj). Sibilarizacija redovito izostaje (orasi – orehi, brijezi – bregi). Glasovi *lj*, *l* i *j* javljaju se paralelno (valje, mjavica). U kastavskim govorima javljaju se tri naglasaka i nenaglašena prednaglasna i zanaglasna duljina (Lisac, 2009).

Ekavski dijalekt bogat je morfološkim posebnostima. Vranić (2005) navodi da se genitiv jd., nominativ, akuzativ i vokativ mn. u ženkome rodu stvaraju dodavanjem nastavka *-i* (ženi, nogi). Instrumental ženskog roda se tvori dodavanjem nastavka *-u* ili *-o*, ponekad i *-un* (tvoje ženo, mojuna sestrun). Genitiv imenica tvori se nastavcima *-i*, *-ih*, *-ah* ili bez nastavka. Pridjevi se u određenim padežima tvore nastavcima *-ega* i *-emu* (grdega, velemu).

Leksik je pun arhaizama što ga izdvaja od drugih narječja (Wiesław, 2010), te posuđenica iz talijanskog i slovenskog jezika. Lisac (2009) daje primjere: aš (jer), lastiv (laskav), mel (sitan pijesak), ter/tr (ta), kosica (pletunica). Iz slovenskog jezika to su: vadit (učiti), storit (napraviti, učiniti), otrok (dijete). Neke široko rasprostranjene riječi u sjevernočakavskom dijalektu su: angurija (tal. lubenica), barba (tal. brada; ujak, tetak, stariji muškarac), cukar (šećer), čakulat (razgovarati), drito (ravno), frigat (pržiti), garoful (karanfil), imet (imati), kafe, lancun (plahta), mat (mama), nohat, njazlo (gnijezdo), pijat (tanjur), stomanja (košulja), šufat (dodijati), tovar, užanca (običaj), zajik (jezik), žir (plod).

U nastavku teksta nabrojat će se neke govorne igre, pjesmice i brojalice specifične za Kastavštinu.

3.3. Čakavsko jezično stvaralaštvo kao dio kulturne baštine

Čakavsko narječje bogato je narodnim govornim igrama, poslovicama, brojalicama, pjesmama i drugim vrijednostima. Uglavnom se odnose na prirodne pojave, vjerske događaje i specifične običaje. U nastavku će se navesti nekoliko primjera. Jardas (2010:385-386) bilježi sljedeće poslovice koje govore odrasli:

„Ako ni otroka, ne će bit ni čoveka.

I od črne kravi j' belo mleko.

Retka frmenta, gusta kaša.“

Vežano za blagdane Jardas (2010:21, 35, 73) navodi sljedeće brojalice i izraze:

„Sveta Katarina van, do Božića mesec dan.

Dobri Božići, dobri blagdani, mir i zdravlje, dajte nan dobru ruku!

Nina, nena, jutra Magdalena, ta drugi dan Anina, Jakov teče z malina.“

Matetić (2011:218, 275) navodi dječje pjesmice i brojalice. Pjevale bi se u kolu ili recitirale prije igre lovice ili skrivača:

„Kebar, kebar,/ ki ne more v rebar.

*Šćurak šćuri po vodu,/ mat mu kuha lobodu,/ dokle šćurak prišćuri,/ mat mu skuha i
poji.*

*Jež, jež,/ prez brageš!/ Kamo reš?/ Va goru!/ Ča nosiš?/ Zdelicu!/ Ča va njoj?/ Kašicu!/
Š čen papaš?/ Žličicun!/ Je dobro?/ Mmmm...*

Kolo, kolo i šulanca,/ Babinega janca,/ Preko mosta tanca,/ Cincelele!

*Potukli se fratri pred crkveni vrati,/ Pomozi mi kume!/ Kako ću ti pomoći/ Kada si me
tukal/ I za bradu vukal?*

En, ten, tini,/ sava, raka, tini,/ sava, raka, tika-taka,/ bija, baja buf!“

Oba autora opisuju još mnoge običaje i dječje jezične aktivnosti. Inventar poslovice, brojalice, pjesmica i govornih izraza u čakavskom narječju je širok. Nasljeđe i baština ovoga kraja jedinstveni su i bogati, a jedan od aspekata baštine je i čakavsko narječje. Odgoj i obrazovanje u kontekstu zajednice, prožet kulturom, tradicijom i aktualnim događajima koristan je i za dijete i za zajednicu (Cohen, 2011). To se pogotovo odnosi na ruralne sredine kojima prijete globalizacija, kao što je Kastavština. No, u pitanje se dovodi pretjerano ispravljanje dijalektalnog (čakavskog ili drugog) govora u korist standardnom jeziku. Dok je uspješna komunikacija na standardom jeziku jedna od ključnih kompetencija cjeloživotnog učenja, Kapović (2004) ne pronalazi valjan razlog takvom obrazovnom pristupu, zbog općenite slojevitosti idioma kojoj dijete može biti izloženo. Nadalje, interes i želja odgajatelja za integriranjem zavičajnih tema postoji (Lazarić, Drandić, Bruner, 2020), što je obećavajući znak za očuvanje i njegovanje zavičajne baštine ruralnih područja. Učiti, poznavati i njegovati kulturnu baštinu kroz odgojno-obrazovni proces važan je aspekt njenog očuvanja. U drugom dijelu rada prikazat će se provedeno istraživanje vezano upravo za tu temu.

4. METODOLOGIJA RADA

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je opisati razmjer i načine korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu s djecom rane i predškolske dobi kod odgajatelja izvornih govornika čakavskog narječja i odgajatelja koji ne govore čakavskim narječjem.

Zadaci istraživanja

Iz cilja istraživanja, proizlaze slijedeći zadatci:

Z1. Opisati načine i razmjer korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu odgajatelja izvornih govornika čakavskog narječja.

Z2. Opisati načine i razmjer korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu odgajatelja koji ne govore čakavskim narječjem.

Uzorak ispitanika

Za provedbu istraživanja odabran je namjerni i stratificirani uzorak. Odabrani su odgajatelji izvorni govornici čakavskog narječja i odgajatelji koji ne govore čakavskim narječjem, kako bi se ispitaio razmjer korištenja narječja kod jedne i druge grupe odgajatelja. Uzorak čine četiri odgajateljice zaposlene u Dječjem vrtiću Matulji, dvije koje su izvorne govornice čakavskog i dvije koje ne govore čakavskim narječjem.

Metode, postupci i instrumenti istraživanja

U provedbi istraživanja korištena je kvalitativna metoda. Za provedbu istraživanja korišten je postupak intervjuiranja pomoću mjernog instrumenta intervjua. Proveden je polustrukturirani intervju. Mjerni instrument samostalno je osmišljen.

Pitanja su dostavljena odgajateljicama u digitalnom obliku prije provedbe intervjua. Dostavljeni dokument sadrži uvodni dio s kratkim opisom i ciljem istraživanja, te popis

pitanja. Intervju se sastoji od osam pitanja otvorenog tipa. Pitanja su namijenjena objema skupinama odgajatelja, a u nastavku će se navesti i opisati.

Prvo i drugo pitanje odnose se na demografska obilježja. Prvo pitanje je otvorenog tipa i odnosi se na godine radnog staža. Drugo je zatvorenog tipa i odnosi se na status ispitanika kao izvornog čakavskog govornika. Treće i četvrto pitanje odnose se na kulturnu baštinu. Treće pitanje je otvorenog tipa i ispituje poznavanje običaja i kulturne baštine. Četvrto pitanje je otvorenog tipa i ispituje ulogu ispitanika u prenošenju običaja i kulturne baštine djeci. Peto pitanje je otvorenog tipa i odnosi se na mišljenje ispitanika o prigodnosti korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu. Šesto pitanje je otvorenog tipa i odnosi se na mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu. Sedmo i osmo pitanje su otvorenog tipa, a odnose se na korištenje čakavskog u odgojno-obrazovnom radu. Sedmo pitanje fokusira se na situacije u kojima ispitanici koriste čakavsko narječje, a osmo na poticaje vezane za čakavsko narječje. Popis pitanja nalazi se u prilogima (Prilog 1).

Intervjui s odgajateljicama izvornim govornicama čakavskog narječja privedeni su 02. veljače 2023. godine u matičnom objektu Dječjeg vrtića Matulji. Prvi intervju trajao je od 13:00 do 13:20 sati, a drugi od 13:30 do 13:45 sati. Intervjui s odgajateljicama koje ne govore čakavskim narječjem provedeni su 03. veljače 2023. u matičnom objektu Dječjeg vrtića Matulji. Prvi intervju trajao je od 12:00 do 12:15, a drugi od 12:20 do 12:40 sati.

Tijekom intervjuja autorica se je pridržavala pitanja, te postavljala potpitanja. Tijekom izrade rada informacija o klasifikaciji čakavskog narječja kao jezika medijski je popraćena, te je postala dostupna široj javnosti. Zbog relevantnosti te informacije svi su ispitanici bili zamoljeni dati komentar. U prvom intervjuu s izvornom govornicom postavljena su tri potpitanja. Prvo potpitanje odnosilo se je na osobno iskustvo govorenja čakavskog i hrvatskog jezika. Drugo potpitanje odnosilo se je na osvještavanje čakavskog kao dijela identiteta kod djece. Treće potpitanje odnosilo se je na korištenje čakavskih izreka u radu. Ispitanica je samoinicijativno komentirala klasifikaciju čakavskog kao jezika.

U drugom intervjuu s izvornom govornicom postavljena su tri potpitanja. Prvo potpitanje odnosilo se je na raznolikost kulturne baštine djece koja pohađaju vrtić. Drugo potpitanje

odnosilo se je na korištenje čakavskih izreka u radu. Treće potpitanje odnosilo se je na klasifikaciju čakavskog kao jezika.

U prvom intervjuu s odgajateljicom koja ne govori čakavski postavljeno je pet potpitanja. Prva dva potpitanja odnosila su se na osobno iskustvo s kajkavskim i čakavskim narječjem i njihovim sličnostima. Treće potpitanje odnosilo se je na klasifikaciju čakavskog kao jezika. Četvrto potpitanje odnosilo se je na učenje čakavskog narječja. Peto potpitanje služilo je elaboraciji odgovora na osmo pitanje.

U drugom intervjuu s odgajateljicom koja ne govori čakavski postavljena su tri potpitanja. Prvo potpitanje odnosilo se je na poznavanje manje poznatih običaja kraja. Drugo potpitanje fokusiralo se je na osjećaj kompetentnosti u prenošenju običaja djeci. Treće potpitanje odnosilo se je na klasifikaciju čakavskog kao jezika.

Intervjui su snimani, na temelju čega su napravljeni transkripti. Transkripti su dostavljeni ispitanicama na potvrdu autorstva. Transkript i potvrda autorstva nalaze se u prilogima (Prilog 2 i Prilog 3).

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Nakon preslušavanja audio snimaka napravljeni su transkripti intervjua. Transkripti su prvotno pročitani u cijelosti, radi boljeg razumijevanja konteksta odgovora. Zatim je provedena analiza sadržaja za svako pojedinačno pitanje. U nastavku slijede tablični prikazi odgovora i pripadajućih kategorija.

Tablica 3: Kategorije odgovora za 1. pitanje: Koliko godina radnog staža imate?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	- 40 godina - Matulji, Opatija, Brešca - organizirala je čakavsku igraonicu, grupe „Breški orepci“ i „Matujski gardelini“, „Mići domaći festival“, nosač zvuka „Šesni vrtićari“	- <40 godina radnog staža kao odgajateljica - područje nekadašnje Općine Opatija - organizacija i vođenje aktivnosti vezanih za čakavsko narječje
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	- 27 godina - od Mošćeničke Drage do Rupe, Mune, Matulji - vodila je čakavsku igraonicu, čakavsku grupu odgajatelja, „Mići domaći festival“	- <20 godina radnog staža kao odgajateljica - područje nekadašnje Općine Opatija - organizacija i vođenje aktivnosti vezanih za čakavsko narječje
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	- osam godina - Zagreb, Matulji	- >10 godina radnog staža kao odgajateljica - grad Zagreb, Matulji
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	- 29 godina u zdravstvu - tri godine u Matuljima	- >5 godina radnog staža kao odgajateljica - ostalo: <20 godina radnog staža u zdravstvu - Matulji

Odgajateljice izvorne govornice čakavskog narječja imaju 40 i 27 godina radnog staža pojedinačno. Obje su radile kao odgajateljice na području nekadašnje Općine Opatija, a trenutno rade u Matuljima. Kao odgovor na prvo pitanje obje navode aktivnosti vezane za čakavsko narječje koje su organizirale i vodile. Posebno naglašavaju „Mići domaći festival“, čakavsku igraonicu i grupu čakavskih odgajatelja, kao načine njegovanja čakavskog u okvirima rada vrtića.

Odgajateljice koje ne govore čakavski imaju osam i 29 godina radnog staža pojedinačno. Odgajateljica 1 radila je u Zagrebu, a trenutno radi u Matuljima. Odgajateljica 2 ima tri

godine radnog staža kao odgajateljica, a prvotno je radila u zdravstvu. Sve tri godine radi u Matuljima.

Tablica 4: Kategorije odgovora za 2. pitanje: Biste li se opisali kao izvorni govornik čakavskog narječja?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	- da: mama i tata iz čakavskog kraja; odrastanje, školovanje i življenje u čakavskom kraju - ne poznavanje hrvatskog jezika, problemi u školi	- obitelj i zajednica u kojima se govori čakavski - poteškoće s učenjem hrvatskog jezika u školi
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	- da: roditelji čakavski govornici; življenje u čakavskom kraju - šok pri susretanju s hrvatskim jezikom u školi, posramljenost, predrasude	- obitelj i zajednica u kojima se govori čakavski - poteškoće s učenjem hrvatskog jezika u školi
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	- ne - odrastanje s kajkavskim narječjem u predgrađu Zagreba	- obitelj i zajednica u kojima se govori kajkavski
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	- ne - rođena u Rijeci, ali ima dalmatinske korijene	- riječki i dalmatinski naglasak

Odgajateljice izvorne govornice slično odgovaraju na 2. pitanje. Opisuju se kao izvorne govornice jer potječu iz obitelji u kojoj se govori čakavski, te su odrasle i žive u zajednici koja govori čakavski. Također, obje navode poteškoće s učenjem hrvatskog jezika u osnovnoj školi. Odgajateljici 1 postavljeno je potpitanje: „*Je Van bilo teško govorit hrvatski kad ste morali?*“ Odgovor je uvršten u Tablicu 4.

Odgajateljica koja ne govori čakavski 1 odrasla je u Zagrebu, u obitelji i zajednici koja govori kajkavski. Istoj su postavljena dva potpitanja vezana za pitanje 2: „*Jeste li odrasli u nekom drugom narječju?*“ i „*Možete li usporediti zastupljenost kajkavskog govora u svakodnevnom životu sa čakavskim na ovom području?*“ Navodi sličnosti između dva narječja, te da se oba koriste u neformalnim situacijama. Primjećuje da se čakavski češće koristi u profesionalnom okruženju, nego kajkavski. Izražava zabrinutost za djecu čakavske govornike i moguće poteškoće koje će imati u učenju hrvatskog jezika. Odgajateljica koja ne govori čakavski 2 ima riječki i dalmatinski naglasak.

Tablica 5: Kategorije odgovora za 3. pitanje: Jeste li upoznati s običajima i kulturnom baštinom na području Općine Matulji?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	- da, ima interes i sudjeluje - njegovanje običaja u vrtiću: vješanje pusta, organizacija <i>pusneh tanci</i> , izrada i nošenje maski, sudjelovanje u karnevalskim povorkama - „Mići domaći festival“	- samoinicijativno sudjelovanje u običajima - njegovanje običaja kroz rad
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	- da, drži do običaja i ima velik repertoar znanja o raznim običajima - čita knjige čakavskih autora (Dragica Stanić, Cvjetana Miletić, Franjo Matetić) koji opisuju običaje kraja	- samoinicijativno sudjelovanje u običajima
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	- ne, prvi put se susreće s maškarama i zvončarima; druge običaje ne poznaje - zbog korone nije mogla vidjeti i doživjeti običaje	- upoznavanje s običajima kroz rad - pandemija kao otežavajuća okolnost
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	- ne, upoznaje se s tradicijom kroz rad u vrtiću: maškare, obilježavanje događanja, raznih dana - zbog pandemije se nije mogla upoznati ni s čim	- upoznavanje s običajima kroz rad - pandemija kao otežavajuća okolnost

Obje odgajateljice izvorne govornice upoznate su i aktivno sudjeluju u običajima s područja Općine Matulji. Odgajateljica 1 naglašava njegovanje običaja u vrtiću, te „Mići domaći festival“ kao manifestaciju koja pridonosi okuplja ljubitelje čakavskog. Odgajateljici 2 postavljeno je potpitanje: „*Je Van teško usuglasit drugačije užance s obziron da va vrtić prihajaju deca od sakuda?*“ Na što odgovara kako se trude objediniti različite običaje, a da djeca među sobom ne čine razlike, iako su dobro upućena u raznolikost običaja kraja.

Obje odgajateljice koje ne govore čakavski navode kako se prvi put susreću s običajima kraja. Kroz rad u vrtiću, koji prati život zajednice, počele su se upoznavati s raznim običajima. Navode pandemiju kao otežavajuću okolnost. Odgajateljici 2 postavljeno je potpitanje: „*Jeste li upoznati s nekim specifičnim običajima koji nisu toliko poznati kao maškare, na primjer vezano za određene blagdane ili svece?*“ Na pitanje odgovara

negativno. Navodi da je upoznata s običajima koji se njeguju u vrtiću, ali da ne pokazuje dodatni interes.

Tablica 6: Kategorije odgovora za 4. pitanje: Kako vidite svoju ulogu u prenošenju čakavskog narječja i drugih oblika kulturne baštine djeci?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	<ul style="list-style-type: none"> - prenosi čakavštinu kroz igru, ples, pjevanje, igrokaze, stihove, kola - koristi poticaje kao što su muzičke kulise, slike, interpretacija - cilj je pripremiti djecu na govorništvo na čakavskom narječju 	<ul style="list-style-type: none"> - osmišljavanje poticaja - viši cilj
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	<ul style="list-style-type: none"> - partnerstvo, suradnja s roditeljima i zajednicom, povezivanje s kulturom kraja - stvaranje emocionalne, tople atmosfere - njegovanje običaja sve djece i stvaranje zajedničke kulture 	<ul style="list-style-type: none"> - suradnja vrtića i zajednice - stvaranje obiteljske atmosfere - socio-emocionalna komponenta
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	<ul style="list-style-type: none"> - ne osjeća se kompetentno prenositi čakavsko narječje; poznaje neke osnove, ali ne i detalje - potreban duži period učenja i usvajanja običaja kako bi ih mogla prenijeti - osjeća se kompetentno u prenošenju općenite kulturne baštine naroda ili države 	<ul style="list-style-type: none"> - nema ulogu u prenošenju čakavskog narječja
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	<ul style="list-style-type: none"> - poštovanje i njegovanje blagdana, rituala i sličnih uobičajenih ponašanja koji se njeguju u obitelji i zajednici - praćenje aktualnih događaja iz okoline 	<ul style="list-style-type: none"> - nema ulogu u prenošenju čakavskog narječja - suradnja vrtića i zajednice - stvaranje obiteljske atmosfere

Odgajateljica izvorna govornica 1 svoju ulogu u prenošenju čakavskog vidi kroz posebnosti direktnog odgojno-obrazovnog rada. Tokom odgojno-obrazovnog procesa koristi igru, ples, pjevanje, igrokaze, stihove, kola, te osmišljava poticaje koji su vezani uz čakavski. Ima poseban cilj, a to je pripremanje djece na govorništvo na čakavskom. Odgajateljici 1 postavljeno je potpitanje: „Dosta našeh judi je sran govorit čakavski,

pogotovo va nekoj većoj sredine. Kako to morete povezati z svojen delon? “ Na što odgovara da kroz svoj rad gradi ljude, a želi da ti ljudi budu svjesni i sigurni u sebe, te da govore svojim izvornim jezikom. Odgajateljica izvorna govornica 2 svoju ulogu vidi kroz suradnju i partnerstvo s roditeljima i zajednicom. Naglašava socio-emocionalnu komponentu u odgoju i stvaranje obiteljske atmosfere kroz poštovanje običaja svakog pojedinog djeteta.

Odgajateljice koje ne govore čakavski nemaju ulogu u prenošenju čakavskog narječja. Odgajateljica 1 ne osjeća se kompetentno prenositi narječje jer poznaje samo osnove. Smatra da bi bio potreban duži period učenja kako bi nešto mogla i prenijeti. Osjeća se kompetentno u prenošenju općenite kulturne baštine naroda ili države. Odgajateljica 2 navodi poštivanje običaja koji se njeguju u obitelji i zajednici, ali ne spominje čakavsko narječje. Odgajateljici 2 postavljeno je potpitanje: „*Osjećate li se kompetentnom djeci prenositi običaje specifične za ovaj kraj?*“ Odgovor je uvršten u Tablicu 6.

Tablica 7: Kategorije odgovora za 5. pitanje: Smatrate li prigodnim koristiti čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	- da, jer dijete u najranijoj dobi može naučiti tri – četiri jezika - pogotovo ako je to djetetu materinji jezik, da se obogati vokabular i drugi aspekti govora	- urođena jezična sposobnost djeteta - njegovanje materinjeg jezika
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	- da, pogotovo ako roditelj i dijete pokazuju interes	- interes roditelja i djeteta
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	- da, ali unutar čakavske skupine (kao što su engleska, talijanska ili sportska skupina), ne kao cjelodnevni program - svi vrtići bi trebali koristiti književni jezik	- prigodno u posebnim situacijama - prednost standardnog jezika
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	- da, ali bi to trebali raditi odgajatelji koji govore čakavskim i samo u odabranim aktivnostima - prednost izražavanju na standardnom jeziku, zbog važnosti za daljnje obrazovanje i život	- prigodno u posebnim situacijama - prednost standardnog jezika

Obje odgajateljice izvorne govornice smatraju prigodnim koristiti čakavski u odgojno-obrazovnom radu. Odgajateljica 1 navodi urođenu sposobnost djeteta da nauči više jezika u ranoj dobi kao obrazloženje. Ukoliko je čakavski djetetu materinji jezik, smatra neophodnim govoriti narječjem, radi jezično-govornog razvoja djece na narječju. Odgajateljica 2 naglašava interes djece i roditelja za čakavski.

Obje odgajateljice koje ne govore čakavski smatraju korištenje narječja prigodnim, ali samo u posebnim situacijama. Prednost daju standardnom jeziku. Odgajateljica 1 smatra da bi u vrtiću trebala postojati čakavska skupina kao što postoji engleska, talijanska ili sportska skupina. Odgajateljica 2 smatra da bi se time trebali baviti odgajatelji izvorni govornici čakavskog narječja. Mišljenja je da bi se većina odgojno-obrazovnog procesa trebala odvijati na hrvatskom jeziku.

Tablica 8: Kategorije odgovora za 6. pitanje: Koje mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu vidite?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	<ul style="list-style-type: none"> - omogućava prisnost i toplinu - djeca jasličke dobi čija obitelj govori čakavski lakše se odvajaju od roditelja - djeca govornici čakavskog samoinicijativno prilaze i komuniciraju na čakavskom 	- socio-emocionalna komponenta
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	<ul style="list-style-type: none"> - suradnja i povezivanje s lokalnom zajednicom (posjet Galerijici, projekt međugeneracijske suradnje s članovima Udruge umirovljenika Općine Matulji) - povećanje broja djece i roditelja koji žele govoriti čakavski; djeca čakavski govornici preferiraju čakavski - djeca koja ne govore čakavski, uče čakavske riječi i primjenjuju ih u govoru 	<ul style="list-style-type: none"> - suradnja vrtića i zajednice - socio-emocionalna komponenta
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	<ul style="list-style-type: none"> - lijepo, posebno je čuti kada djeca govore čakavski - čakavski ne bi trebao biti srž i osnova, nego dodatak; učenje pravilnog književnog govora 	<ul style="list-style-type: none"> - očuvanje posebnosti kraja - prednost standardnog jezika
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	<ul style="list-style-type: none"> - očuvanje tradicije, povezivanje s drugim značajkama kraja - učenje kroz umjetnost i izražaj: prenošenje čakavštine kroz predstave, priredbe, pjesme, pjesmice, recitacije, ples 	- očuvanje posebnosti kraja

Odgajateljica izvorna govornica 1 pod mogućnosti čakavskog nabraja ugodnu emocionalnu atmosferu i važnost narječja za djecu jasličke dobi. Odgajateljica izvorna govornica 2 posebno ističe sudjelovanje u projektu međugeneracijske solidarnosti s umirovljenicima Općine Matulji. Navodi kako umirovljeni volonteri čakavski govornici

bude dodatni interes za narječje kod djece. Uz to, navodi povećani interes djece i roditelja za govorenjem čakavskog.

Obje odgajateljice koje ne govore čakavski primjećuju posebnosti narječja i tradicije kraja. Međutim, odgajateljica 1 daje prednost standardnom hrvatskom jeziku u odgojno-obrazovnom procesu. Odgajateljica 2 smatra da je narječje najoptimalnije prenositi kroz umjetnost i izražaj, a navodi predstave, priredbe, pjesme, pjesmice, recitacije i ples.

Tablica 9: Kategorije odgovora za 7. pitanje: U kojim situacijama koristite čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	<ul style="list-style-type: none"> - praćenje aktualnih događaja u okolini je razlog za korištenje čakavskog (<i>koža i zvonci, montura, krabujosnica, facol, mornarska majica</i>) - djeca tada to prenose u likovni, dramski ili govorni izraz - izreke vezane za blagdane i važne dane 	- aktualni događaji
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	<ul style="list-style-type: none"> - kada roditelji čakavski govornici izraze želju da se s njihovom djecom razgovara na čakavskom - izvan glavnih aktivnosti, kroz igru, kad se djeca slobodno igraju, na vanjskom prostoru, u šetnji i na izletu - u direktnom radu obvezni koristiti književni jezik - izreke vezane za blagdane i važne dane 	<ul style="list-style-type: none"> - interes roditelja i djeteta - izvan glavnih aktivnosti - prednost standardnog jezika
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	<ul style="list-style-type: none"> - ne koristi čakavsko narječje, jer ga nije naučila - primorana naučiti neke riječi (čak. bala – lopta) - prilagođavanje djeci koja govore čakavski, pa ponekad upotrijebi koju riječ na čakavskom - druga djeca prevode kada ne razumije što djeca govore 	<ul style="list-style-type: none"> - prednost standardnog jezika - prilagodba djeci čakavskim govornicima
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	<ul style="list-style-type: none"> - u nekim situacijama kada si da oduška; spontano, u direktnoj komunikaciji s djecom - unutar te interakcije, pa se opet prebaci na standardni jezik 	<ul style="list-style-type: none"> - prednost standardnog jezika - izvan glavnih aktivnosti

Odgajateljica izvorna govornica 1 izdvaja aktualne događaje kao situacije koje potiču na korištenje čakavskog. Daje primjer pusta, kada djeca imaju priliku vidjeti predmete koji imaju čakavski naziv (*koža i zvonci, montura, krabujosnica, facol, mornarska majica*).

Odgajateljica izvorna govornica 2 govori čakavski kada roditelji i djeca za to pokažu interes. Naglašava da se komunikacija na čakavskom odvija izvan glavnih aktivnosti, uglavnom kroz slobodnu igru, na vanjskom prostoru, u šetnji i na izletima. Prednost tokom direktnog rada daje standardnom jeziku. Objema odgajateljicama postavljeno je potpitanje: „*Koristite za blagdani i drugi važni datumi neke izreke ke se vežu za njih? Na primjer: Sveta Kata, sneg na vrata?*“ Odgajateljice odgovaraju pozitivno i navode izreke: kad antonjski rog zatuli, se maškare zbudi; dobar dan, jaja van; Kandelora, sneg do mora.

Odgajateljice koje ne govore čakavski prednost daju standardnom jeziku. Odgajateljica 1 navodi da je bila primorana naučiti pokoju riječ, te da se ponekad prilagodi djeci koja su govornici čakavskog. Djeca prevode riječi koje ne zna. Odgajateljica 2 ponekad koristi čakavski u direktnoj komunikaciji s djecom. Međutim, ograniči se na kratku interakciju na čakavskom, te prelazi nazad na standardni jezik. Odgajateljici 1 postavljeno je potpitanje: „*Biste li u budućnosti mogli naučiti čakavsko narječje?*“ Na pitanje odgovara negativno, te navodi da ga niti ne bi htjela koristiti u radu.

Tablica 10: Kategorije odgovora za 8. pitanje: Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?

ISPITANICE	ODGOVORI	KATEGORIJE
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 1	<ul style="list-style-type: none"> - sama okolina je poticaj na čakavskom (Učka – Gervais, Ivaka Glogović Klarić; <i>fičić petešić</i> – pjesma Sunce od Gervaisa i pjesma Bela nedeja, beli dan) - stvaranje igara kroz koje djeca čuju čakavsku riječ i povežu ju s običajima kao što je Bela nedeja 	<ul style="list-style-type: none"> - neposredna okolina - proza i poezija - igre
Odgajateljica izvorna govornica čakavskog 2	<ul style="list-style-type: none"> - najveći poticaj je konkretna, neposredna okolina - trenutni događaji koji su djeci vidljivi, prisni, gdje mogu istraživati - stihovi i priče na čakavskom 	<ul style="list-style-type: none"> - neposredna okolina - aktualni događaji - proza i poezija
Odgajateljica koja ne govori čakavski 1	<ul style="list-style-type: none"> - ne koristi poticaje na čakavskom, ali koristi poticaje koji se tiču običaja, baštine, kulture - ne može ponuditi poticaje na čakavskom, jer ga nije usvojila 	<ul style="list-style-type: none"> - ne koristi poticaje na čakavskom
Odgajateljica koja ne govori čakavski 2	<ul style="list-style-type: none"> - ne koristi poticaje na čakavskom - ne osjeća se kompetentno, nema dovoljno znanja; ne usudi se iz poštovanja i jer ne želi nešto krivo prenijeti 	<ul style="list-style-type: none"> - ne koristi poticaje na čakavskom

Odgajateljice izvorne govornice navode neposrednu okolinu kao najveći poticaj za komuniciranje na čakavskom. Pod okolinu podrazumijevaju fizičku okolinu (Učka), aktualne događaje u zajednici (Pust, Bela nedeja) i predmete (*fičić petešić*, *zvončarska montura*). Zatim navode prozu i poeziju autora Drage Gervaisa i Ivanke Glogović Klarić, te narodne pjesme.

Odgajateljice koje ne govore čakavski ne koriste poticaje na čakavskom narječju. Odgajateljica 1 djeci nudi poticaje koji su vezani za običaje, baštinu i kulturu kraja, ali ne na čakavskom narječju. Odgajateljica 2 navodi da nema dovoljno znanja za prenošenje

narječja, te da se ne usudi prenositi ga iz poštovanja i zbog straha od pogreške. Odgajateljica 1 postavljeno je potpitanje radi boljeg razumijevanja odgovora na pitanje 8: „Znači, poticaji se više tiču kulture i baštine kraja, a manje samog narječja,“ na što odgovara pozitivno.

Intervjuiranjem odgajateljica izvornih govornica čakavskog narječja i odgajateljica koje ne govore čakavskim, nastojalo se opisati razlike u korištenju narječja između te dvije skupine. Razlika je bila primjetna već kod samog čina intervjuiranja. Odgajateljice izvorne govornice govorile su čakavski, jer je i autorica rada čakavski govornik. S drugim parom odgajateljica intervju je proveden na standardnom hrvatskom jeziku.

Prvenstveno, odgajateljice su kategorizirane po tome opisuju li se kao izvorne govornice čakavskog ili ne. Izvorne govornice navode život u čakavskoj obitelji i zajednici kao argument. Zanimljivo je da obje navode nesretna sjećanja na pohađanje prvog razreda osnovne škole. Odgajateljica 1 navodi:

“Imela sam problema va škole. [...] nisan znala niš po hrvatski i bilo mi je jako teško s početka.”

Odgajateljica 2 navodi:

„Bil mi je šok poč va prvi razred. Va to vreme se ni priznavala čakavština, to je bilo sramotno. [...] So školovanje si bil malo odzada, aš si neki čakavac, brđanin.“

Iz njihovih odgovora vidljivo je da je čakavština dio njihovih identiteta, usprkos negativnim konotacijama koje je čakavština nosila u prošlosti.

Obje imaju iskustvo rada na području nekadašnje Općine Opatija. Organiziraju i sudjeluju u aktivnostima koje promoviraju čakavsko narječje. Primjerice, vode čakavske skupine, organiziraju „Mići domaći festival“. U slobodno vrijeme angažirane su u zajednici, što se tiče običaja i tradicije. Njihovi odgovori upućuju na to da uistinu žive običaje svojeg kraja i da posjeduju veliki repertoar znanja o istom.

Odgajateljica izvorna govornica 1 svoju ulogu u prenošenju čakavskog vidi kroz posebnosti direktnog odgojno-obrazovnog rada. Tokom odgojno-obrazovnog procesa koristi igru, ples, pjevanje, igrokaze, stihove, kola, te osmišljava poticaje koji su vezani uz čakavski. Također, ističe da njen cilj nije samo prenijeti čakavski djeci, već pripremiti

djecu za govorništvo na čakavskom. Odgajateljica 2 svoju ulogu vidi kroz suradnju s obiteljima i zajednicom. Fokusira se na socio-emocionalnu komponentu odgoja – želi stvoriti obiteljsku atmosferu u kojoj se poštuju običaji svakog djeteta.

Obje odgajateljice brane položaj čakavskog u odgojno-obrazovnom procesu. Odgajateljica 1 argumentira da je malo dijete sposobno naučiti više jezika odjednom, te da ne vidi razlog zašto djeca ne bi mogla usvajati čakavski i hrvatski paralelno. Naglašava pogotovo djecu izvorne govornike, kojima je čakavski materinji jezik. Odgajateljica 2 poziva se na djecu i roditelje, koji sami izražavaju želju za komunikacijom na čakavskom.

Pod mogućnosti čakavskog narječja odgajateljice ponovno naglašavaju socio-emocionalnu komponentu odgoja. Djeca čakavski govornici, a pogotovo jasličke dobi, preferiraju čakavski, iz iskustava odgajateljica. Također spominju suradnju i suživot sa zajednicom.

Odgajateljice koriste čakavsko narječje i poticaje na čakavskom u svom radu. Koriste ga izvan glavnih aktivnosti, češće tokom slobodne igre, te na vanjskom prostoru. Prednost daju standardnom jeziku. Ponovno spominju interes djeteta i roditelja za čakavskim kao važan razlog za korištenje istog. Od poticaja najznačajnija je neposredna okolina: aktualni događaji, fizička okolina, predmeti s čakavskim nazivom. Spominju također prozu i poeziju za djecu na čakavskom, pogotovo autore Gervaisa i Ivanku Glogović Klarić.

Odgajateljice koje ne govore čakavski opisale su se različito. Odgajateljica 1 je kajkavski govornik, dok odgajateljica 2 navodi da govori riječkim i dalmatinskim naglaskom. Odgajateljica kajkavska govornica objektivnija je u svojem odgovoru nego čakavske govornice. Također navodi život u kajkavskoj obitelji i zajednici kao argument, no ne iskazuje pozitivne ili negativne emocije vezane za svoj odgovor. Iako odgajateljica 2 ne govori narječjem, navodi kako ima „*korijene s juga*“ što ukazuje na to da se vjerojatno identificira s primarnim načinom komunikacije svoje obitelji, kao i ostale odgajateljice.

Količina radnog iskustva pokazala se je kao značajan je faktor u korištenju čakavskog narječja za odgajateljice koje ne govore čakavski. Obje navode pandemiju kao otežavajuću okolnost, koja ih je spriječila u sudjelovanju, promatranju i učenju specifičnih običaja s područja Općine Matulji. Moguće je da bi se odgovori razlikovali da su odgajateljice imale više prilika upoznati se s istima. Također se postavlja pitanje

upućenosti drugih odgajateljica koje ne govore čakavski, a žive i rade duže vrijeme na čakavskom govornom području.

Odgajateljice koje ne govore čakavski nemaju ulogu u prenošenju čakavskog narječja. Odgajateljica 1 tvrdi da ga nije dovoljno naučila i da se ne osjeća kompetentno prenositi ga. Odgajateljica 2 navodi da ima ulogu u očuvanju i prenošenju kulturne baštine djeci, no ne navodi konkretno čakavsko narječje.

Čakavsko narječje opisuju kao dodatak, a prednost daju standardom hrvatskom jeziku. Odgajateljica 1 smatra da se čakavski može njegovati u zasebnoj čakavskoj skupini, u ponekim aktivnostima. U odgovoru na potpitanje vezano za 2. pitanje izražava zabrinutost za djecu čakavske govornike koja će biti primorana naučiti hrvatski u školi:

„... ali smatram da će kasnije djeca imati problem u školi, gdje će se morati prilagoditi književnom jeziku. Neobične su mi gramatičke razlike između čakavskog i književnog jezika, na primjer Franotova nona. Onda imam osjećaj da će kasnije imati problema s padežima, deklinacijom i ostalim.“

Odgajateljica 2 smatra da bi čakavski trebale prenositi odgajateljice izvorne govornice, također u ponekim aktivnostima.

Obje su odgajateljice svjesne važnosti učenja čakavskog kao načina očuvanja posebnosti ovog kraja. Odgajateljica 1 ponovno naglašava davanje prednosti standardnom hrvatskom jeziku.

U direktnom radu obje koriste standardni jezik. Trenutci kada koriste čakavski gotovo su zanemarivi. Odgajateljica 1 prilagođava se djeci koja su čakavski govornici, pa upotrijebi pokoju čakavsku riječ. Odgajateljica 2 čakavski koristi ponekad u interakcijama s djecom. Poticaje na čakavskom ili vezane za čakavski ne koriste, ali nude djeci poticaje vezane za običaje kraja.

Tokom pisanja rada, informacija o klasifikaciji čakavskog narječja kao jezika medijski je popraćena, te je postala dostupna široj javnosti. Radi dobivanja dubljeg uvida u njihova promišljanja, sve četiri odgajateljice bile su zamoljene dati komentar. Odgajateljice izvorne govornice pozitivno su reagirale. Izražavaju osjećaj ponosa i zadovoljstva. Bile su prvotno upoznate s tom činjenicom. Odgajateljica 1 samoinicijativno spominje vijest

o klasifikaciji čakavskog kao jezika. Odgajateljice koje ne govore čakavskim narječjem tu vijest su saznale tokom intervjua. Vijest su prihvatile s više skepticizma nego odgajateljice izvorne govornice.

Zaključno, iz provedenih intervjua može se zaključiti da odgajateljice izvorne govornice češće koriste čakavski u svom radu od odgajateljica koje ne govore narječjem. Nude poticaje vezane za čakavsko narječje djeci. Izvorne govornice bolje poznaju specifične običaje kraja, pa ih i prenose djeci. Vidljivo je da je čakavsko narječje dio njihova identiteta, te da su čvrsto povezane sa zajednicom. Odgajateljice koje ne govore čakavski prednost daju standardnom jeziku, u svakom pogledu. Ne govore ga, niti ne nude poticaje na čakavskom. Izražavaju poštovanje prema bogatstvu običaja zajednice, no ne osjećaju se kompetentno prenositi ih. Ne izražavaju interes ni želju za dodatnim učenjem narječja i drugih odlika kulturne baštine.

6. ZAKLJUČAK

Jezik, govor i komunikacija svojstvene su čovjeku. Priprema uspješnu komunikaciju, započinje već u trudnoći, a komunikacijske, jezične i govorne sposobnosti mogu se usavršavati cijeli život. Period od rođenja do 6. godine od ključne je važnosti za taj aspekt razvoja. Dijete najviše vremena provodi u obiteljskom domu i vrtiću, pa u tim okruženjima usvaja jezik. Dok se u odgojno-obrazovnim ustanovama koristi standardni hrvatski jezik, u obiteljskom okruženju to nije uvijek slučaj. Hrvatski jezik bogat je dijalektima i mjesnim govorima. Raznolikost govora je dio bogate tradicije i baštine Republike Hrvatske, te bi se kao takva trebala čuvati. Uloga odgajatelja kao prenositelja baštine je neupitna, pogotovo u malim mjestima kojima prijete globalizacija.

Ovaj rad bavi se uporabom čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu kod odgajateljica izvornih govornica čakavskog i odgajateljica koje ne govore čakavskim. Postavljen je teorijski okvir, koji obuhvaća jezično-komunikacijski i govorni razvoj djece, faktore koji utječu na razvoj, opis čakavskog narječja i dijalekta Kastavštine. U istraživanju koje je slijedilo sudjelovale su četiri odgajateljice, od kojih dvije izvorne govornice čakavskog i dvije koje ne govore čakavskim. Analiziranjem podataka dobivenih putem intervjua, može se zaključiti da odgajateljice izvorne govornice njeguju narječje i druge oblike kulturne baštine u svojoj praksi. Aktivne su u zajednici, posjeduju velik repertoar znanja o običajima i organiziraju aktivnosti vezane za čakavštinu u vrtiću. S druge strane, odgajateljice koje ne govore čakavski poštuju i cijene narječje, no ne žele ga prenositi djeci. Ne osjećaju se kompetentno, a prednost u svakom slučaju daju standardnom hrvatskom jeziku.

7. LITERATURA

1. Adani, S. i Capanec, M. (2019). Sex differences in early communication development: behavioral and neurobiological indicators of more vulnerable communication system development in boys. *Croatian Medical Journal*, 60 (2), 141-149. <https://doi.org/10.3325/cmj.2019.60.141>
2. Apel, K., Masterson, J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Zagreb: Ostvarenje.
3. Bakota, L. (2010). Komunikacijski model govornih vježbi i nastava jezičnoga izražavanja. *Hrvatski*, 8 (1), 9-43. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/83548>
4. Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
5. Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Zagreb: Naklada Slap.
6. Bičanić, A. (2018). *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga*. Zagreb: Croatica.
7. Bratanić, M. (1990). *Mikropedagogija; Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Christakis, Dimitri A., Zimmerman, Frederick J., and Garrison, Michelle M. (2007). Effect of block play on language acquisition and attention in toddlers: A pilot randomized controlled trial. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 161, 967-971.
9. Chomsky, N. (1991). *Jezik i problemi znanja. Predavanja na sveučilištu u Managvi*. Zagreb: Biblioteka SOL. Knj. 6.
10. Cohen, B. (2011). Razumjeti sebe i druge: važnost mjesta odrastanja i vlastitog identiteta u multikulturalnom društvu. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (65), 2 - 5. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124292>
11. De Saussure, F. (2000). *Course in general linguistics*. Columbia University Press.
12. Eberhard, D., Simons, G., Fennig C. (2022). *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-fifth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.

13. Finka, B. (1971). ČAKAVSKO NARJEČJE. *Čakavska rič*, I (1), 11-71. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/129985>
14. Finka, B. i Moguš, M. (1981). Karta čakavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, (5), 49-58. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/204524>
15. Gervain, J. (2018). The role of prenatal experience in language development. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 21, 62–67. doi:10.1016/j.cobeha.2018.02.004
16. Goldstein, J. (2012). *Play in Children's Development, Health and Well-being*. Brussels: TIE.
17. Gonzalez, S. L., Alvarez, V., & Nelson, E. L. (2019). Do Gross and Fine Motor Skills Differentially Contribute to Language Outcomes? A Systematic Review. *Frontiers in Psychology*, 10. doi:10.3389/fpsyg.2019.02670
18. Hadžiselimović, Dž. (2005). Dijalekt i/ili strani jezik u ranoj dobi: tako jednostavno ili ipak znatno složenije? *Metodički ogledi*, 12 (2), 9 - 20. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/2334>
19. Hamers, J., & Blanc, M. (2000). *Bilinguality and Bilingualism* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
20. Harding-Esch, E. i Riley, P. (2003). *The Bilingual Family: A Handbook for Parents*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Herljević, I. i Posokhova, I. (2002). *Govor, ritam, pokret*. Lekenik: Ostvarenje.
22. Hutauruk, B. S. (2015). Children first language acquisition at age 1-3 years old in balata. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 20(8), 51-57.
23. Jardas, I. (2010). *Kastavština: građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*. Rijeka: Naklada Kvarner.
24. Jelaska, Z., Bošnjak, M., Cvikić, L., Hržica, G., Kusin, I. i Milić, N. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

25. Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4), 328–334. doi:10.1093/elt/54.4.328
26. Johnson, K., Caskey, M., Rand, K., Tucker, R., & Vohr, B. (2014). Gender Differences in Adult-Infant Communication in the First Months of Life. *Pediatrics*, 134 (6), e1603–e1610. doi:10.1542/peds.2013-4289
27. Jusczyk, P. W. (2003). The role of speech perception capacities in early language acquisition. In: M. T. Banich & M. Mack (Eds.), *Mind, brain, and language: Multidisciplinary perspectives* (pp. 61–83). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
28. Kapović, M. (2004). Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30 (1), 97 - 105. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/9464>
29. Kapović, M. (2008). *Uvod u indoeuropsku lingvistiku: pregled jezika i poredbena fonologija*. Zagreb: Matica hrvatska.
30. Klarin, M. (2017). *Psihologija dječje igre*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
31. Langston, K. (2015). *Čakavska prozodija*. Zagreb: Matica hrvatska.
32. Lazarić, L., Drandić, D., & Bruner, A. (2020). Regional culture teaching in preschool children's education. *Knowledge International Journal*, 40(2), 361 – 366
33. Liberman, A. M., & Whalen, D. H. (2000). On the relation of speech to language. *Trends in Cognitive Sciences*, 4(5), 187–196. doi:10.1016/s1364-6613(00)01471-6
34. Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
35. Lyytinen, P., Laakso, M. L., Poikkeus, A. M., Rita, N. (1999). The development and predictive relations of play and language across the second year. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40, 177-86.

36. Matetić, F. (2011). *Breme i počivalo: Zvoneća – dela i užanci*. Rijeka: Naklada Kvarner.
37. May, L., Byers-Heinlein, K., Gervain, J., & Werker, J. F. (2011). Language and the newborn brain: does prenatal language experience shape the neonate neural response to speech? *Frontiers in Psychology*, 2, 222.
38. Mlinarević, V. (2000). *Igra – učenje u socijalnim interakcijama*. U Učiti zajedno s djecom – učiti, Edita Slunjski, ed. Čakovec: Dječji vrtić Čakovec i Visoka učiteljska škola Čakovec, str. 97 – 101
39. Nacionalni kurikulum ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, MZOS (2015).
40. Pavličević-Franić, D. (2006). Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. *Lahor*, 1 (1), 1-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/10362>
41. Petrović-Sočo, B. (1997). *Dijete, odgajatelj i slikovnica*. Zagreb: Alinea.
42. Posokhova, I. (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje
43. Rubinstein, S. L. (1950). *Psihologija govora i mišljenja*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
44. Saxton, M. (2017). *Child language: Acquisition and development*. Sage.
45. Sorta-Bilajac, I. i Sorta, J. (2013). Primjena teorije komunikacije Paula Watzlawicka na praksu komuniciranja u medicini i zdravstvu. *JADR*, 4 (1), 583-590. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/110377>
46. Stančić, V. i Ljubešić M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada.
47. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden market.
48. Šagud, M. (2015). Komunikacija odgajatelja i djece u igri i strukturiranim aktivnostima. *Školski vjesnik*, 64 (1), 91-111. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/143872>

49. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119 - 149. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/165964>
50. Škarić, I. (1986). Određenje govora. *Govor*, 3 (2), 2-16. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178296>
51. Vranić, S. (2005). *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci.
52. Vuletić, D. (1987). *Govorni poremećaji: Izgovor*. Zagreb: Školska knjiga.
53. Wiesław, B. (2010). *Čakavske leksičke studije*. Zagreb: Matica Hrvatska.
54. Wilson, A., Wilson, A., Ten Hove, M. W., Paré, M., & Munhall, K. G. (2008). Loss of central vision and audiovisual speech perception. *Visual impairment research*, 10 (1), 23-34.
55. Zubčić, S. (2017). *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Mrežni izvori

1. Istrapedia - Kastafšćina (Kastavština) preuzeto 10.12.2021., s <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2497/kastafscina-kastavstina>

8. PRILOZI

8.1. Prilog 1

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Studijski program: Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Student: Paula Ivaničić

Poštovani, ovaj intervju provodi se u svrhu pisanja završnog rada. Ispituju se razmjer i načini korištenja čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu kod odgajatelja izvornih govornika čakavskog narječja i odgajatelja koji ne govore čakavskim narječjem u Dječjem vrtiću Matulji. Za odgovaranje na pitanja potrebno je 20 – 30 minuta. Intervju će se snimati, a privatnost ispitanika poštovati. Molim Vas za odobrenje ovakvog načina intervjuiranja i unaprijed zahvaljujem na uloženom vremenu.

1. Koliko godina radnog staža imate?
2. Biste li se opisali kao izvorni govornik čakavskog narječja?
3. Jeste li upoznati s običajima i kulturnom baštinom na području Općine Matulji?
4. Kako vidite svoju ulogu u prenošenju čakavskog narječja i drugih oblika kulturne baštine djeci?
5. Smatrate li prigodnim koristiti čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?
6. Koje mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu vidite?
7. U kojim situacijama koristite čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?

8. Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?

8.2. Prilog 2

TRANSKRIPTI INTERVJUA S ODGAJATELJICAMA IZVORNIM GOVORNICAMA ČAKAVSKOG NARJEČJA

INTERVJU S ODGAJATELJICOM I.J.

Studentica: „Koliko godina radnog staža imate?“

Odgajateljica I.J.: „Imam 40 let radnega staža. Va teh 40 let delala san tu pul Matuj, va Opatije, na Brešceh i sad san opet pul Matulj. Trejset let vodila san čakavsku igraonicu, ali va zadnjih par let nisan radi koroni. Počela san va Opatije, a nastavila na Brešceh, kade san oformila grupu „Breški orepci“ va koj je bilo desetak dece. Čakavska skupina na Brešceh je nastavila delat, to je preuzela D.K. Ja san prišla Matujan i tu san oformila grupu „Matujski gardelini“. Storili smo i „Mići domaći festival“ ki je prešal va tradiciju. Održaval se je pet let, osin sad kad je bila korona. Va teh pet let storili smo jedan nosač zvuka „Šesni vrtićari“, a pomogli su nan judi z zajednice, z Općine i kolegice.“

Studentica: „Biste li se opisali kao izvorni govornik čakavskog narječja?“

Odgajateljica I.J.: „Mama i tata su mi tu z ovega kraja, tata mi je Matujac, mama mi je z Žejan; ja san rojena tuka, hodila san školu h Matujan, tu san pul Matuj. Ja mislin da bin se mogla nazvat kao izvorni govornik.“

Studentica: „Je Van bilo teško govorit hrvatski kad ste morali?“

Odgajateljica I.J.: „Imela san problema va škole. Hrvatski mi je bil strani jezik. Kad san prišla va školu, s obziron da mi je čakavski bil materinji, nisan znala niš po hrvatski i bilo mi je jako teško s početka. Međutim, ako navadiš materinji i puno govoriš na materinjen, onda se je lako navadit i prehitit i na drugi jezik. Vrlo brzo san ćapala i taj drugi jezik. A sad kako vidin da je zvanično priznan i čakavski jezik, mislin da je to fantastično.“

Studentica: „Jeste li upoznati s običajima i kulturnom baštinom na području Općine Matulji?“

Odgajateljica I.J.: „Naravno, to me jako interesira i sudjelujen kade moren. Va vrtiče to pratimo i njegujemo. Evo, sad smo va pusnen vremene, pa smo obesili pusta, delamo pusni tanci saki petak, omaškarat ćemo se, poč ćemo v Reku. Ča se tiče tradicije, ona je jako bogata. Osin zvončari i pusta, imamo čuda udrugi i maniestacij ke čuvaju užance. Tu bin spomenula i naš „Mići domaći festival“ ki je okupljaj seh oneh ki vole domaće „ča“ i ki govore po domaću, tancaju i kantaju.“

Studentica: „Kako vidite svoju ulogu u prenošenju čakavskog narječja i drugih oblika kulturne baštine djeci?“

Odgajateljica I.J.: „Jako je važno na ki način će se prenest izvorna čakavska beseda. Ona je lepa, tepla i melodijozna. Otroku se treba pokazat kroz igru, tanac, kanat, dobar poticaj da mu se zapijaža. Onda će otrok navadit i neki stih, pjesmu ili novu besedu. To se ne more delat na način da otrok to samo ponavlja. Recimo, puno puti san delala igrokazi, pjesmice, stihovi, kola, tanac po domaću. Se je to bilo više uspješno kad je bilo povezano uz neki dobar poticaj, kot ča je muzička kulisa, dobra slika, moja oponašanje i interpretacija. Nastojala san da se deca igraju i da kroz igru navade ča više.“

„Ono ča san ja otela storit kroz se te aktivnosti je parićat decu na govorništvo. Da moru stat pred veći broj judi i prenest čakavsku besedu, ča je jako teško. Znači, razvijtu dar govora, da moru komunicirat. Kako san s ten počela prej 30 let, videla san rezultat svojga dela. Neke cure kemi san bila odgajateljica su čak napisale knjigu, vodile „Mići domaći festival“ i govorile na radijskoj emisije.“

Studentica: „Dosta našeh judi je sran govorit čakavski, pogotovo va nekoj većoj sredine. Kako to morete povezat z svojen delon?“

Odgajateljica I.J.: „Ako pomoreš otroku da bude svjestan sebe, da bude pun samopouzdanja, onda mu je čakavski samo jedan veli plus. A kako gradimo čoveka, neka taj čovek ima svoj izvorni jezik, neka ga pokaže i poveda.“

Studentica: „Smatrate li prigodnim koristiti čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica I.J.: „S obziron da znamo da otrok va najranejoj dobi more ćapat i tri – četiri jezika, zaš ne? Još ako mu je to materinji, nema nikakovega razloga da se ne koristi.“

Dapače, treba ga koristit ča više da mu se obogati rječnik i si drugi aspekti govora. Ja tu ne vidin niš loše.“

Studentica: *„Koje mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu vidite?“*

Odgajateljica I.J.: *„Govorit po domaću z decun omogućava prisnost i toplinu ka ni prisutna bez tega. Ja san delala va jaslicah, va ken je bilo dece ka ne znaju hrvatski. Prihajali su z kuće kade se poveda domaći. Taj prvi, individualni kontakt z odgajateljen je tepleji i puno lagje se otrok odvoji od roditelja, ako se ž njin poveda domaći. I pul većega otroka se to vidi, nema veze ča govori hrvatski. Znali su me pitat: „Ti govoriš po domaći?“ i zajeno bi prišli h mane i počeli govorit.“*

Studentica: *„U kojim situacijama koristite čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?“*

Odgajateljica I.J.: *„Va vrtiče pratimo ono ča se trenutno dogaja oko nas. Recimo, ako otrok vidi kožu i zvonci, to je već razlog da se govori po domaću. Deca su navadila da je to montura, čuli su da je to krabujosnica, facol, mornarska majica... Kada vide tako neš va okoline, onda to prenose va likovni, dramski ili govorni izraz.“*

Studentica: *„Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?“*

Odgajateljica I.J.: *„Sama okolina je već poticaj na čakavskem. Dosta je poč van i videt Učku, moremo ju povezat z Gervaison, na primjer. Gervais i Ivanka Glogović Klarić su dece najdraži ča se tiče pjesmi i stih. Primjer poticaja je fičić petešić kemu se puše vrit. To bin povezala z pjesmun Sunce od Gervaisa i z pjesmun Bela nedeja, beli dan. To bin storila va jenu igru kroz ku deca čuju domaću besedu i povežu ju z užancun kot ča je Bela nedeja.“*

Studentica: *„Koristite za blagdani i drugi važni datumi neke izreke ke se vežu za njih? Na primjer: Sveta Kata, sneg na vrata?“*

Odgajateljica I.J.: *„Ši. Vezano za pust: kad antonjski rog zatuli, se maškare zbudi; dobar dan, jaja van. Tega je stvarno čuda. Osin tega, igraju se i neke starinske igri: cukar i kafe, na lovilo, na skrivalo.“*

INTERVJU S ODGAJATELJICOM M.Š.

Studentica: „*Koliko godina radnog staža imate?*“

Odgajateljica M.Š.: „*Imam 27 let radnega staža. Šla san dva leta na fakultet i zajeno za ten počela delat. Delala san sagdere, od Moščeničke Drage do Rupī, dokle smo bili pod Općinun Opatija. Onda san pet let delala na Munah i sad san 21 leto pul Matulj, baš va oven objekte. Jedno leto san vodila čakavsku igraonicu. Ali tu je problem ča se to dela zvan neposrednega rada, pa je roditeljen teško organizirat da deca još toliko ostanu. Imeli smo čakavsku grupu odgajatelji, pa smo z decun izrađivali kalendari i slikovnice na čakavskēn i druge aktivnosti. Bili smo i organizatori Mićega domaćega festivala Dječjeg vrtića Matulji ki je dural pet let, al se j' v vreme koroni prestalo s ten.*“

Studentica: „*Biste li se opisali kao izvorni govornik čakavskog narječja?*“

Odgajateljica M.Š.: „*Ja bin rekla da san. Bivan va kraje kade se govori čakavski i moji roditelji govorili su čakavski, po domaću. Bil mi je šok poč va prvi razred. Va to vreme se ni priznavala čakavština, to je bilo sramotno. Dan danas čuvan bilježnicu va koj je bila nacrtana figura majmuna i crtice na ke se trebalo napisat majmun. Ja nisan znala da je to majmun, to je za me bila šimija. So školovanje si bil malo odzada, aš si neki čakavac, brđanin. Kad san počela delat, saki kraj je ko da bi otel da se malo više pokaže njihova čakavska beseda.*“

Studentica: „*Jeste li upoznati s običajima i kulturnom baštinom na području Općine Matulji?*“

Odgajateljica M.Š.: „*Jako san upoznata. Pogotovo zadnje vreme, dosta koristin štiva ča su napisali Dragica Stanić, Cvjetana Miletić, Franjo Matetić... Se ča me interesira, a da nisan sigurna, ren provjerit va te knjigi. Jako držin do običaji i dosta tega znan. Nisu to samo maškare, nego općenito običaji i tradicija nekega mesta. Na primjer, pada mi na pamet letnja Antonja na Zvonećoj. Pul Matulj je to malo teže, aš su Matulji storeni. Za Matulji je teško nać kade se ča govori od njihove tradicije i običaji. Ali sejeno držimo do kulturi, običaji i tradicije sakega otroka i familije.*“

Studentica: „*Je Van teško usuglasit drugačje užance s obziron da va vrtić prihajaju deca od sakuda?*“

Odgajateljica M.Š.: „Pa provujemo to se objedinit. Pasani petak imeli smo va vrtiče miću zvončarsku smotru. Imeli smo i halubajca i dondolaša, ali oni mej sobun ne delaju razliku. Bili smo čera va Galerijice i naša deca su znala prepoznat va ku grupu zvončari pripadaju njihovi prijatelji. Provujemo to se zbalansirat. Va našoj grupe je sigurno pet familij ke su se ovo leto doselile pul Matulj. Ali i toj dece je čakavski zvučan, pa navade ku besedu.“

Studentica: „Kako vidite svoju ulogu u prenošenju čakavskog narječja i drugih oblika kulturne baštine djeci?“

Odgajateljica M.Š.: „Moja uloga je partnerstvo, suradnja z roditelji i povezivanje. Ja stvaran emocionalnu, toplu atmosferu va koj se otrok more povezat z kulturon kraja. Uloga mi je zet običaji ki se njeguju va sakoj familije i stopit to va našu zajedničku kulturu, našu familiju.“

Studentica: „Smatrate li prigodnim koristiti čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica M.Š.: „Mislin da je prigodno. Pogotovo ako imate poticaj od roditelja i otroka. Imamo dosta slobodnega vremena, slobodneh aktivnosti, kade moremo koristit čakavski.“

Studentica: „Koje mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu vidite?“

Odgajateljica M.Š.: „Opet, vidin suradnju i povezivanje s lokalnun zajednicun. Kad smo čera bili va Galerijice, šinjora nan je tamo povedala po domaći. Trenutno sudjelujemo va projekte međugeneracijske suradnje s članovima Udruge umirovljenika Općine Matulji. Svaku sredu imamo pričaonicu, kade nan prihaja umirovljena učiteljica i priča dece priču. Ki put na hrvatski, ki put na čakavski. Ona ih upozna z temi čakavskemi besedami, prevodi ih. Mislin da zato ča se priče tiču prošlosti i zato ča je ona stareja od mene, da nju doživljavaju ko prenositelja nečega ča je bilo. Ono ča moren primjetit da unazad tri – četiri leta puno više roditelji i dece govore po domaći i oteju da se ž njimi govori po domaći, po čakavski. Pred par let jedna malica z Jušić mi je rekla da će povedat z manun, ako ja govorin po domaći. Onda san prvi put nakon čuda let čula besedu lapiš. Deca ka ne povedaju čakavski, čuju čakavske besedi i primjenjuju ih va govore.“

Studentica: „U kojim situacijama koristite čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica M.Š.: „Imamo dosta dece ki su domaći, ali ne povedaju po domaći. Roditelji doma povedaju, pa oteju da i mi. Onda i mi, izvan glavnih aktivnosti, znamo malo potaknut ako vidimo da pul te dece postoji potreba za čakavštun. Obično je to kroz igru, kada se oni slobodno igraju ili kad su vane, va šetnje i na izlete. Ja govorin ž njimi po domaći i roditeljen je to jako drago. Ali mi va direktnemu radu moramo koristit književni jezik.“

Studentica: „Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica M.Š.: „Najveći poticaj je konkretna, neposredna okolina. Bavimo se z onen ča se trenutno dešava, da in je to ča više vidljivo, prisnije, da to moru istražiti. Koristimo puno priča. Stihovi su njin malo teži, više vole priče, pogotovo kad in pridu umirovljenice.“

Studentica: „Koristite za blagdani i drugi važni datumi neke izreke ke se vežu za njih? Na primjer: Sveta Kata, sneg na vrata?“

Odgajateljica M.Š.: „Ši. Pogotovo ča je vezano za neki blagdan, običaj. Danas je Svijećnica, pa se reče: Kandelora, sneg do mora. Dosta koristimo starinske poslovice i izreke.“

Studentica: „ Molim Vas za završni komentar. Va istraživanje za završni našla san informaciju – a sad su i mediji to popratili, pa je poznato i široj javnosti – a to je da je čakavski priznat ko jezik.“

Odgajateljica M.Š.: „Moj komentar je da san patila sa ova leta, pogotovo od prvega razreda osnovne i da san konačno prišla na svoje! Čakavština je bila zatomljena toliko let, a danas postoji velik interes.“

TRANSKRIPTI INTERVJUA S ODGAJATELJICAMA KOJE NE GOVORE
ČAKAVSKIM NARJEČJEM

INTERVJU S ODGAJATELJICOM M.F.

Studentica: „*Koliko godina radnog staža imate?*“

Odgajateljica M.F.: „*Imam osam godina radnog staža. Radila sam u Zagrebu, gdje sam se rodila i odrasla. Svo vrijeme bila sam u jednom vrtiću. Onda sam doselila ovdje i tu radim već godinu dana.*“

Studentica: „*Biste li se opisali kao izvorni govornik čakavskog narječja?*“

Odgajateljica M.F.: „*Definitivno ne.*“

Studentica: „*Jeste li odrasli u nekom drugom narječju?*“

Odgajateljica M.F.: „*Jesam. Ja sam iz predgrađa Zagreba, iz jednog malog sela. Inače je Zagreb na kajkavskom području, pa mogu reći da sam odrasla s kajkavskim.*“

Studentica: „*Možete li usporediti zastupljenost kajkavskog govora u svakodnevnom životu sa čakavskim na ovom području?*“

Odgajateljica M.F.: „*Rekla bi da su narječja dosta slična, što se tiče vokabulara i slično. Ovdje ljudi čakavski govore u svakodnevnom životu, u kući, s prijateljima... Tako je i s kajkavskim. Kada dođeš na posao, ipak se držiš štokavskog, književnog jezika. To je moje iskustvo, u Zagrebu su nas dosta forsirali da govorimo književnim jezikom i izbjegavamo kajkavski, žargone, poštapalice i slično. Ovdje sam primijetila da nije baš tako. Dosta ljudi se drži čakavskog narječja, što po meni nije najbolje. Ipak radimo u odgojno-obrazovnoj ustanovi i moramo biti govorni primjer djeci. Ne kažem da njihov govor nije ispravan, ali smatram da će kasnije djeca imati problem u školi, gdje će se morati prilagoditi književnom jeziku. Neobične su mi gramatičke razlike između čakavskog i književnog jezika, na primjer Franotova nona. Onda imam osjećaj da će kasnije imati problema s padežima, deklinacijom i ostalim.*“

Studentica: „*Jeste li upoznati s običajima i kulturnom baštinom na području Općine Matulji?*“

Odgajateljica M.F.: „*Ne mogu se baš pohvaliti znanjem. Ovdje živim tri godine, a kako je bila korona, nisam mogla vidjeti i doživjeti sve to. Evo, sad su aktualne maškare, pa ovu godinu sve to proživljavam. Ovo mi je prvi susret sa zvončarima i maškarama. A što se tiče drugih običaja, baš ih i ne znam. Da ne radim u vrtiću, vjerojatno ne bi bila upoznata ni s čim. U slobodno vrijeme se družim s ljudima koji nisu s ovog područja. Cijela moja obitelj je doseljena, pa nemam od koga naučiti. Najviše naučim i upijem u vrtiću.*“

Studentica: „*Kako vidite svoju ulogu u prenošenju čakavskog narječja i drugih oblika kulturne baštine djeci?*“

Odgajateljica M.F.: „*Što se tiče čakavskog narječja, uopće se ne osjećam kompetentno. A što se tiče drugih oblika kulturne baštine, tu se smatram kompetentnom. Možda ne konkretno za ovo područje, ali za neku općenitu kulturu našeg naroda ili države. Mislim da bi trebale proći godine i godine da bi nešto usvojila, upila, pa prenijela. Mogla bi prenijeti neke osnove što se tiče na primjer maškara, pošto je sada to vrijeme, ali ne bi mogla ići u detalje.*“

Studentica: „*Smatrate li prigodnim koristiti čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?*“

Odgajateljica M.F.: „*Po meni je u redu da postoji čakavska skupina, kao što postoji engleska, talijanska ili sportska skupina. Ali opet, da to nije cjelodnevni program, da se ne komunicira cijelo vrijeme na čakavskom. Baš zbog onog što sam prije rekla – imam osjećaj da djeca uče „krivo“ u usporedbi s književnim jezikom, iako je nešto gramatički ispravno na narječju. Naravno, to vrijedi i za ostala narječja, ali mislim da je ovo narječje malo specifičnije. Mislim da, bez obzira gdje se vrtić nalazi, bi svi trebali koristiti književni jezik.*“

Studentica: „*Koje mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu vidite?*“

Odgajateljica M.F.: „*Vidim puno lijepih stvari, posebno mi je čuti kada djeca govore čakavski. Ali po meni to ne bi trebala biti srž i osnova, nego dodatak. Neka se čakavski uvrsti, ali neka djeca nauče pravilan književni govor.*“

Studentica: „Molim Vas za komentar. Tokom istraživanja za završni našla sam informaciju – a sad su i mediji to popratili, pa je poznato i široj javnosti – da je čakavski priznat kao jezik.“

Odgajateljica M.F.: „Ostala sam zatečena, ne znam što bi rekla. Ako tako gledamo, onda bi se i kajkavski mogao priznati kao jezik. Oni isto imaju jako specifičan govor. Primjerice Međimurci imaju govor koji ja koja sam odrasla u kajkavskoj okolini uopće ne razumijem. Tako da se ne slažem u potpunosti s tom odlukom.“

Studentica: „U kojim situacijama koristite čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica M.F.: „Inače ne koristim čakavsko narječje, jer ga nisam naučila. Ali neke riječi moram znati. Na primjer, došlo mi je dijete i reklo da ima balu. Ja sam mislila da to znači da ima šmrkalj, a druge odgajateljice su mi rekle da bala znači lopta. Prilagodim se djeci za koju znam da govore čakavski, pa ponekad upotrijebim koju riječ na čakavskom. Od njih najviše i naučim. Znala sam se naći u situacijama gdje uopće nisam razumjela što mi djeca govore, pa su mi druga djeca prevodila.“

Studentica: „Biste li u budućnosti mogli naučiti čakavsko narječje?“

Odgajateljica M.F.: „Vjerujem da ću naučiti i koristiti još neke riječi, ali mislim da ne bi mogla govoriti čakavski. Niti ga ne bi koristila, kao što u Zagrebu nisam koristila kajkavski u radu s djecom. Mislim da je najispravnije koristiti književni jezik, jer je to jezik koji se koristi kroz obrazovanje, pa ga i ja koristim.“

Studentica: „Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica M.F.: „Ne bih rekla da koristim poticaje na čakavskom, ali koristim poticaje koji se tiču ovog područja. Primjer, ponovno, su te maškare i zvončari, pobiranje jaja za Uskrs. Ne bi rekla da su to poticaji na čakavskom narječju, ja konkretno mogu ponuditi poticaje koji su karakteristični za ovo područje. Nisam sigurna da bi mogla ponuditi poticaje za čakavsko narječje.“

Studentica: „Znači, poticaji se više tiču kulture i baštine kraja, a manje samog narječja.“

Odgajateljica M.F.: „*Da. Svakako mislim da se treba njegovati kultura nekog kraja, to se i očekuje od odgajatelja. Ali čakavsko narječje ne znam i nisam usvojila. Ja djeci ne mogu ponuditi takve poticaje, mogu ponuditi ono što se tiče baštine, uz pomoć drugih odgajateljica.*“

INTERVJU S ODGAJATELJICOM N.Š.

Studentica: „*Koliko godina radnog staža imate?*“

Odgajateljica N.Š.: „*Imam 29 godina radnog staža u zdravstvu. Radila sam u KBC-u Rijeka, a ovdje u vrtiću, kao odgajatelj, tri godine. Prije toga sam stažirala u Potoku godinu dana.*“

Studentica: „*Biste li se opisali kao izvorni govornik čakavskog narječja?*“

Odgajateljica N.Š.: „*Sigurno ne, iako sam rođena u Rijeci. Moji korijeni su s juga. Mada, imam takvo uho da mogu lako „pokupiti“ narječje. Lako se prebacim s dalmatinskog naglaska na riječki i obrnuto.*“

Studentica: „*Jeste li upoznati s običajima i kulturnom baštinom na području Općine Matulji?*“

Odgajateljica N.Š.: „*Ja sam se prije tri godine preselila ovdje. Prije sam živjela u Rijeci. Sad se, kroz rad u vrtiću, upoznajem s tradicijom. Bila je pandemija, pa se nisam ni mogla upoznati ni s čim. Sad, u ovoj godini je sve to krenulo: maškare, obilježavanje događanja, raznih dana u vrtiću.*“

Studentica: „*Jeste li upoznati s nekim specifičnim običajima koji nisu toliko poznati kao maškare, na primjer vezano za određene blagdane ili svece?*“

Odgajateljica N.Š.: „*U vrtiću obilježavamo blagdane i druge važne dane. Sve radimo planski i s djecom. Stvaramo obiteljsku atmosferu u vrtiću, a u to spada i obilježavanje Božića, Uskrsa i drugih dana. Naravno, zajednica nam je tu kao potpora i uvijek ima nekih događanja unutar Općine Matulji. Ali ne mogu reći da pokazujem nekakav interes. Držim se običaja vrtića, koji služe održavanju tradicije. To moramo ispoštovati kao odgajatelji u radu s djecom.*“

Studentica: „*Kako vidite svoju ulogu u prenošenju čakavskog narječja i drugih oblika kulturne baštine djeci?*“

Odgajateljica N.Š.: „*Uvijek se trudimo poštovati i pratiti zahtjeve okoline, zajednice i obitelji, što se tiče kulture i tradicije. Moramo poštovati vrijeme blagdana, rituale kao što*

su kićenje jelke, post i sličnih uobičajenih ponašanja, pogotovo onih koji se njeguju u obitelji. Život u vrtiću prati aktualne događaje iz okoline. “

Studentica: *„Osjećate li se kompetentnom djeci prenositi običaje specifične za ovaj kraj? “*

Odgajateljica N.Š.: *„Ne baš. Pogotovo što sam tek nedavno došla ovdje i još uvijek se upoznajem sa svime. To se sve može naučiti, ali ne znam koliko bi se ja u svemu tome mogla snaći. Vjerojatno bi se nakon nekog vremena osjećala kompetentnijom, jer se čovjek mora prilagoditi, ne može biti jedinka sama za sebe i odudarati od okoline. Ali već i sad na primjer volim maškare, već godinama gledam povorku. Otkako radim u vrtiću sve sam više upoznata s tim, nego dok sam radila u bolnici. “*

Studentica: *„Smatrate li prigodnim koristiti čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu? “*

Odgajateljica N.Š.: *„Dapače. Smatram prigodnim, ali bi uvijek dala prednost izražavanju na standardnom jeziku. Jer će djetetu trebati kroz daljnji život i obrazovanje. Ne bi zanemarivala ni narječje, jer je to ipak važno obilježje nekog kraja. Prvenstveno, mislim da bi to trebali raditi odgajatelji koji govore čakavski i da u nekim odabranim aktivnostima koriste narječjem. Iz svoje prakse znam da postoje djeca, starosti od četiri do pet godina, koja govore čakavski i takav jezik koriste kroz rad. Sva ta djeca govore čakavski i kod kuće. Mi ih naravno ne ispravljamo, ali govorimo standardnim jezikom i tako im budemo govorni uzor. “*

Studentica: *„ Molim Vas za komentar. Tokom istraživanja za završni našla sam informaciju – a sad su i mediji to popratili, pa je poznato i široj javnosti – da je čakavski priznat kao jezik. “*

Odgajateljica N.Š.: *„S obzirom da smo mi jedna demokratska zemlja, smatram da je to sasvim u redu. Ako se međusobno poštujemo, ako imamo obzira prema drugim ljudima, koji se drugačije izražavaju, nemam ništa protiv takve odluke. Svatko ima pravo na svoj identitet. “*

Studentica: *„Koje mogućnosti uporabe čakavskog narječja u odgojno-obrazovnom radu vidite? “*

Odgajateljica N.Š.: „Očuvanje tradicije, svakako. Mislim da se čakavština najbolje prenosi kroz predstave, priredbe, pjesme, pjesmice, recitacije, ples. Znači, da to nije učenje napamet, nego da se uči kroz umjetnost i izražaj. Da je povezana sa drugim značajkama ovog kraja.“

Studentica: „U kojim situacijama koristite čakavsko narječje u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica N.Š.: „Čakavski govorim u nekim situacijama kada si dam oduška. Ponekad me jednostavno ponese. Dođe spontano, u direktnoj komunikaciji s djecom. Imam nekolicinu djece koja govore čakavski, pa me privuku da im odgovorim na isti način. To traje kratko, samo unutar te interakcije, onda se opet prebacim na standardni. Ali bude zabavno.“

Studentica: „Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica N.Š.: „Ne. Osobno ne koristim ništa. Opet, mislim da tu čovjek mora biti kompetentan, da mora imati određeno znanje da bi mogao to prenijeti dalje. Ne usudim se baš. I iz poštovanja i da ne bi nešto krivo prenijela. Na primjer, nemam točan izgovor. Ne bi se dobro osjećala da prenesem djeci nešto što nije kako treba. Nemam nekog pored sebe da me ispravi, pa se niti ne usudim.“

8.3. Prilog 3

POTVRDE AUTORSTVA

Odgajateljica I.J.: „*Va vršiče pratimo ono ča se trenutno dogaja oko nas. Recimo, ako otrok vidi kožu i zvonci, to je već razlog da se govori po domaču. Deca su navadila da je to montura, čuli su da je to krabujosnica, facol, mornarska majica... Kada vide tako neš va okoline, onda to prenose va likovni, dramski ili govorni izraz.*“

Studentica: „*Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?*“

Odgajateljica I.J.: „*Sama okolina je već poticaj na čakavskem. Dosta je poč van i videt Učku, moremo ju povezat z Gervaison, na primjer: Gervais i Ivanka Glogović Klarić su dece najdraži ča se tiče pjesmi i stih. Primjer poticaja je fičić petešić kemu se puše vrit. To bin povezala z pjesmun Sunce od Gervaisa i z pjesmun Bela nedeja, beli dan. To bin storila va jenu igru kroz ku deca čuju domaču besedu i povežu ju z užancun kot ča je Bela nedeja.*“

Studentica: „*Koristite za blagdani i drugi važni datumi neke izreke ke se vežu za njih? Na primjer: Sveta Kata, sneg na vrata?*“

Odgajateljica I.J.: „*Ši. Vezano za pust; kad antonjski rog zatuli, se maškare zbudi; dobar dan, jaja van. Tega je stvarno čuda. Osin tega, igraju se i neke starinske igri: cukar i kafe, na lovilo, na skrivalo.*“

Intervju provela: Paula Ivaničić

U Matuljima, 02.02.2023.

Potpis:

Ingrid Jurdana, odgajateljica

Odgajateljica M.Š.: „Najveći poticaj je konkretna, neposredna okolina. Bavimo se z onen ča se trenutno dešava, da in je to ča više vidljivo, prisnije, da to moru istražiti. Koristimo puno priča. Stihovi su njen malo teži, više vole priče, pogotovo kad in pridu umirovljenice.“

Studentica: „Koristite za blagdani i drugi važni datumi neke izreke ke se vežu za njih? Na primjer: Sveta Kata, sneg na vrata?“

Odgajateljica M.Š.: „Ši. Pogotovo ča je vezano za neki blagdan, običaj. Danas je Svijećnica, pa se reče: Kandelora, sneg do mora. Dosta koristimo starinske poslovice i izreke.“

Studentica: „Molin Vas za završni komentar. Va istraživanje za završni našla san informaciju – a sad su i mediji to popratili, pa je poznato i široj javnosti – a to je da je čakavski priznat ko jezik.“

Odgajateljica M.Š.: „Moj komentar je da san patila sa ova leta, pogotovo od prvega razreda osnovne i da san konačno prišla na svoje! Čakavština je bila zatomljena toliko let, a danas postoji velik interes.“

Intervju provela: Paula Ivaničić

U Matuljima, 02.02.2023.

Potpis:

Mirjana Šepić, odgajateljica

Studentica: „Biste li u budućnosti mogli naučiti čakavsko narječje?“

Odgajateljica M.F.: „Vjerujem da ću naučiti i koristiti još neke riječi, ali mislim da ne bi mogla govoriti čakavski. Niti ga ne bi koristila, kao što u Zagrebu nisam koristila kajkavski u radu s djecom. Mislim da je najispravnije koristiti književni jezik, jer je to jezik koji se koristi kroz obrazovanje, pa ga i ja koristim.“

Studentica: „Kakve poticaje na čakavskom narječju koristite u odgojno-obrazovnom radu?“

Odgajateljica M.F.: „Ne bih rekla da koristim poticaje na čakavskom, ali koristim poticaje koji se tiču ovog područja. Primjer, ponovno, su te maškare i zvončari, pobiranje jaja za Uskrs. Ne bi rekla da su to poticaji na čakavskom narječju, ja konkretno mogu ponuditi poticaje koji su karakteristični za ovo područje. Nisam sigurna da bi mogla ponuditi poticaje za čakavsko narječje.“

Studentica: „Znači, poticaji se više tiču kulture i baštine kraja, a manje samog narječja.“

Odgajateljica M.F.: „Da. Svakako mislim da se treba njegovati kultura nekog kraja, to se i očekuje od odgajatelja. Ali čakavsko narječje ne znam i nisam usvojila. Ja djeci ne mogu ponuditi takve poticaje, mogu ponuditi ono što se tiče baštine, uz pomoć drugih odgajateljica.“

Intervju provela: Paula Ivaničić

U Matuljima, 03.02.2023.

Potpis: _____

Martina Filipović, odgajateljica

osjećala da prenesem djeci nešto što nije kako treba. Nemam nekog pored sebe da me ispravi, pa se niti ne usudim.“

Intervju provela: Paula Ivaničić

U Matuljima, 03.02.2023.

Potpis: _____

Nina Šain

Nina Šain, odgajateljica